

Bilagor

Forskningsöversikt 2019
humaniora och
samhällsvetenskap

Bilagor

Forskningsöversikt 2019
humaniora och samhällsvetenskap

VR1901
Dnr 3.5 2017-6069
ISBN 978-91-7307-375-2

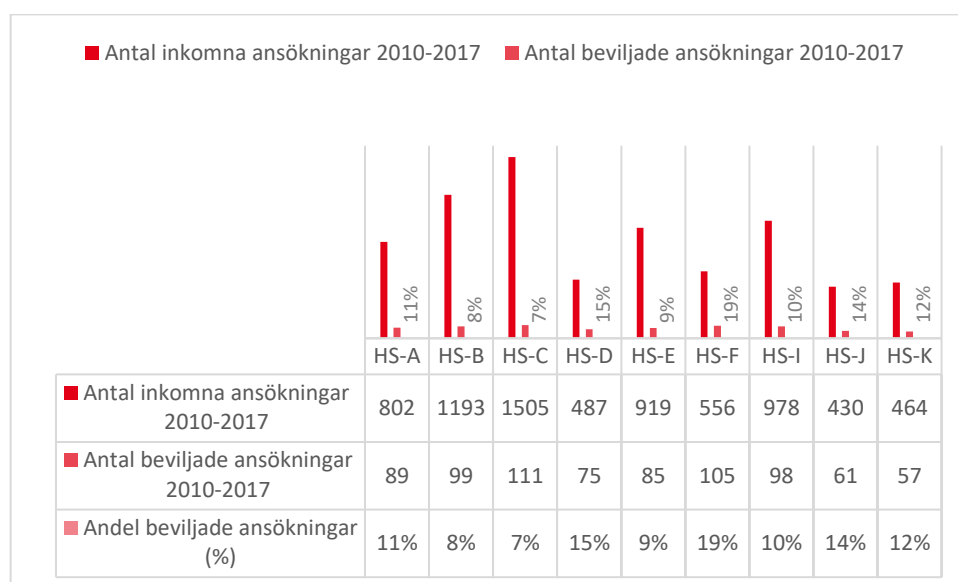
Swedish Research Council
Vetenskapsrådet
Box 1035
SE-101 38 Stockholm, Sweden

BILAGA 1

Sammanfattande resultat från *textmining*-analys av inkomna och beviljade ansökningar om fria projektbidrag inom humaniora och samhällsvetenskap

Inledning

Ämnesrådet för humaniora och samhällsvetenskap har i föreliggande forskningsöversiktsarbete som ett av underlagen valt att genomföra så kallade textmining-analyser av abstracts på engelska i ansökningar om fria projektbidrag inom det humanistisk-samhällsvetenskapliga ämnesområdet under åren 2010–2017. Sammanlagt inkom 7 334 ansökningar under perioden varav 780, eller 10,6 procent, beviljades. Ansökningarna fördelade sig årsvis och över de olika beredningsgrupperna på följande sätt:

	2010		2011		2012		2013		2014		2015		2016		2017	
	Ansökningar	Beviljade	Ansökningar	Beviljade	Ansökningar	Beviljade	Ansökningar	Beviljade	Ansökningar	Beviljade	Ansökningar	Beviljade	Ansökningar	Beviljade	Ansökningar	Beviljade
HS-A	97	8	94	12	96	15	138	11	110	11	99	11	74	11	94	10
HS-B	139	15	121	13	131	10	167	10	168	12	172	12	150	12	145	15
HS-C	179	11	198	17	184	15	234	14	198	12	174	11	176	12	162	19
HS-D	45	9	44	16	53	13	83	10	61	6	70	6	64	5	67	10
HS-E	118	10	100	12	96	7	156	8	114	13	124	10	111	11	100	14
HS-F	55	15	53	19	60	14	74	10	71	9	77	13	84	10	82	15
HS-I	118	12	126	16	118	12	124	11	145	9	118	11	105	12	124	15
HS-J	41	10	44	10	52	8	61	5	55	5	52	6	54	9	71	8
HS-K	34	8	45	10	56	5	68	7	72	6	78	8	52	7	59	6
Totalt	826	98	825	125	846	99	1105	86	994	83	964	88	870	89	904	112

Figur 1. Ansökningarna om fria projektbidrag inom det humanistisk-samhällsvetenskapliga ämnesområdet under åren 2010–2017 fördelade per ansökningssår och beredningsgrupp. n=7.334

Två olika textmining-analyser har genomförts. I den första undersöks förekomsten av ett antal samhällsrelevanta teman i ansökningarna över tid. Ansökningarna har delats upp årsvis så att förändringar över tid kan undersökas, både bland alla inkomna ansökningar och bland beviljade ansökningar. I denna analys har ett deduktivt tillvägagångssätt använts så att specifika teman har eftersökts i ansökningarnas abstracts. Urvalet av teman baserades på vad som ansetts utgöra viktiga samhällsfrågor där vissa teman även varit föremål för särskilda satsningar inom humaniora och samhällsvetenskap under perioden. De var (i svensk översättning): klimat/miljö, migration, demokrati, psykisk hälsa, genus/kön. En andra analys har gällt vilka teman som varit

vanligt förekommande inom ämnesrådets nio olika beredningsgrupper. Också här har analyserna utförts både för alla inkomna ansökningar respektive beviljade ansökningar. Analysen har gällt hela perioden 2010–2017. Här har tillvägagångssättet varit induktivt i den meningen att vanligt förekommande teman identifierats vid textmining och verifierats av ämnesrådets ledamöter, tillika observatörer i varsin beredningsgrupp, i en iterativ process där kvantitativ och kvalitativ metod kombinerats.

Textmining-undersökningarna har gjorts i ett försök att fånga den tematiska inriktning på forskning som stöds av Vetenskapsrådet och i den forskning för vilken ansöks om medel. Undersökningarna genomförs både för att ge underlag för forskningsöversikten och utgör också ett steg för att se hur innehållet och resultatet i av Vetenskapsrådet stödd forskning kan fångas i övergripande analyser. Forskningsansökningar klassificeras i nuläget disciplinärt med hjälp av att sökanden uppger upp till tre SCB-koder. Det finns dock behov av att också få en bild av vilken forskning som bedrivs inom olika teman. Textmining-analyserna är ett led i att pröva utvecklade former för att fånga den stödda forskningens innehåll.

Båda typerna av textmining-analyser som genomförts ger fylligare information än om vi skulle försöka kartlägga tematiskt innehåll med hjälp av enkla sökningar på nyckelord, ett tillvägagångssätt som ibland tidigare använts för att få en bild av vilken forskning Vetenskapsrådet stöder inom specifika områden eller teman. Samtidigt bör betonas att analyserna så här långt endast kan ge ledtrådar och indikatorer på forskningens innehåll. Tillvägagångssätt och modeller behöver fortsatt utvecklas om analyserna ska kunna användas mer rutinmässigt och med större precision. Redan den översiktliga metod som använts i denna kartläggning ger dock intressanta inblickar i ansökningar och forskningsstöd. Innan vi går in på en närmare beskrivning av använd metod och funna resultat bör några reservationer dock nämnas. Analyserna har gjorts på de engelska abstracten i insända ansökningar. En begränsning är naturligtvis att informationsmängden i abstracten är begränsad. Det vore intressant att framöver jämföra med vilken information som kan inhämtas genom motsvarande analyser av hela ansökningar. Ett praktiskt problem som då uppstår är att ansökningar skrivs både på engelska och svenska. I liten grad har motsvarande problem uppstått i de undersökningar som här gjorts. I instruktionerna för ansökan uppges att abstract ska skrivas på engelska. I ett begränsat antal ansökningar saknas dock abstract på engelska varför de inte kommit med i föreliggande analys.

En annan fråga som vi ställt oss vid genomförandet av analyserna är i vilken utsträckning kartläggningen av forskningsansökningar inom humaniora och samhällsvetenskap inkomna till Vetenskapsrådet också kan säga något om forskningens inriktning generellt i Sverige. Den bild som erhålls blir förstås begränsad. All forskning söks det inte medel för, eller man söker medel från andra forskningsfinansiärer än Vetenskapsrådet. Dessutom är det långt ifrån alla forskningsidéer som kan omvandlas till faktisk forskning då endast en minoritet av ansökningarna kan beviljas forskningsmedel. Vi har dock valt att analysera både samtliga ansökningar och delmängden beviljade ansökningar för att se om det tematiska innehållet återfinns i båda grupperna. Vi menar också att analyserna kan ge ledtrådar till forskningens inriktning mer generellt eftersom Vetenskapsrådet lockar ett stort antal ansökningar från hela det humanistisk-samhällsvetenskapliga området och från hela landet. Vår slutsats är därför att ansökningarna, med de reservationer som här nämnts och även om resultaten därför ska tolkas med försiktighet, ger en systematisk bild av forskningen på det humanistisk-samhällsvetenskapliga området. En sådan systematisk bild ger också annan och komplementär information i jämförelse med de beskrivningar och reflektioner över forskningsområden författade av enskilda forskare som utgjorde underlag till ämnesrådets ämnesöversikt 2015.

Här redovisas först hur det webbaserade verktyget Gavagai Explorer¹ använts samt hur de två undersökningarna genomförts. Sedan följer en redovisning av resultatet från den första undersökningen där förekomsten av ett antal samhällsrelevanta teman över tid i ansökningarna analyserats. Efter det ges en övergripande presentation av resultaten från den andra undersökningen där förekomsten av teman inom de olika beredningsgrupperna analyserats, följt av en mer detaljerad genomgång av resultaten för varje specifik beredningsgrupp.

¹ Gavagai 2018. Gavagai Explorer. Stockholm. <https://explorer.gavagai.se/>

Tillvägagångssätt

Underlag för textmining-analyserna har varit engelska abstracts i ansökningar om fria projektbidrag 2010–2017. Textminingen gjordes i det webbaserade verktyget Gavagai Explorer. Verktyget samlar (klustrar) på algoritmisk väg meningar ur texterna baserat på termer i dem och kan på så sätt identifiera olika teman samt med vilka frekvenser de förekommer. Varje tema är uppbyggt av ett antal termer som alltså avgränsar vad det innefattar. Temana identifieras således med bas i de meningar där de förekommer, och en text kan innehålla meningar som passar inom olika identifierade teman. Resultatet kan presenteras både tabellariskt och grafiskt.

I sökandet efter förekomst av särskilda teman i samtliga ansökningar om fria projektbidrag har verktyget använts deduktivt genom att teman skapats manuellt med definierande termer samtidigt som verktyget också kunnat föreslå termer. Därefter har verktyget använts för att kvantitativt undersöka med vilka frekvenser dessa teman årsvis fördelat sig i engelskspråkiga abstract i ansökningarna om fria projektbidrag.

I undersökningen där ansökningarna fördelats ämnesmässigt på de olika beredningsgrupperna har tillvägagångssättet som nämnts varit induktivt. Gavagai Explorer har i detta fall använts för att först samla all text på algoritmisk väg utifrån uppställda villkor för språket i texterna. Många av de teman som identifieras i en första genomgång av textmassan visar sig ofta vara irrelevanta (exempelvis ”uses”, ”point of departure”, ”project”, ”material”, ”population”). Gavagai Explorer låter användaren manuellt avfärda sådana teman och fördelar sedan innehållet över nya teman i en andra genomgång. Man kan fortsätta att arbeta iterativt på detta sätt tills samtliga identifierade teman bedöms som relevanta. Gavagai Explorer gör det också möjligt att manuellt sammanfoga teman som bedöms höra ihop (exempelvis ”förändring” och ”utveckling”) och ger efter förfrågan också förslag på termer som kan inkluderas i ett tema. Verktyget tillåter dessutom att termer manuellt läggs till eller tas bort från teman.

En sakkunnig validering av vilka termer som ingår i varje tema är grundläggande för kvaliteten i underlaget. Validering har därför genomförts av de ämnesrådsledamöter som arbetat med den beredningsgrupp där de fungerat som observatör och där de har ämneskompetens. Efter ett antal iterationer och manuella ingrepp kan teman skapas som förhållandevis väl motsvarar texternas innehåll. Arbetssättet är relativt tidskrävande, men ger samtidigt, genom en kombination av kvantitativ och kvalitativ metod, möjligheter att utvinna meningsfullt innehåll ur en relativt stor textmassa som i slutändan kan generera intressanta resultat. Verktyget har på detta sätt använts för att undersöka förekomst och frekvens av teman inom beredningsgrupper. Samtliga ämnesrådsledamöter har också skrivit korta analyser som grundar sig på resultaten av textmining-undersökningen inom respektive beredningsgrupp.

Förekomsten av utvalda teman i samtliga ansökningar om fria projektbidrag inom humaniora och samhällsvetenskap från 2010 till 2017

Nedan återfinns fem diagram som över tid visar förekomsten av utvalda samhällsrelevanta teman i ansökningar om fria projektbidrag inom humaniora och samhällsvetenskap samt vilken andel dessa teman har haft av beviljade ansökningar. De teman som valdes ut var:

- climate/environment
- migration
- democracy
- mental health
- gender

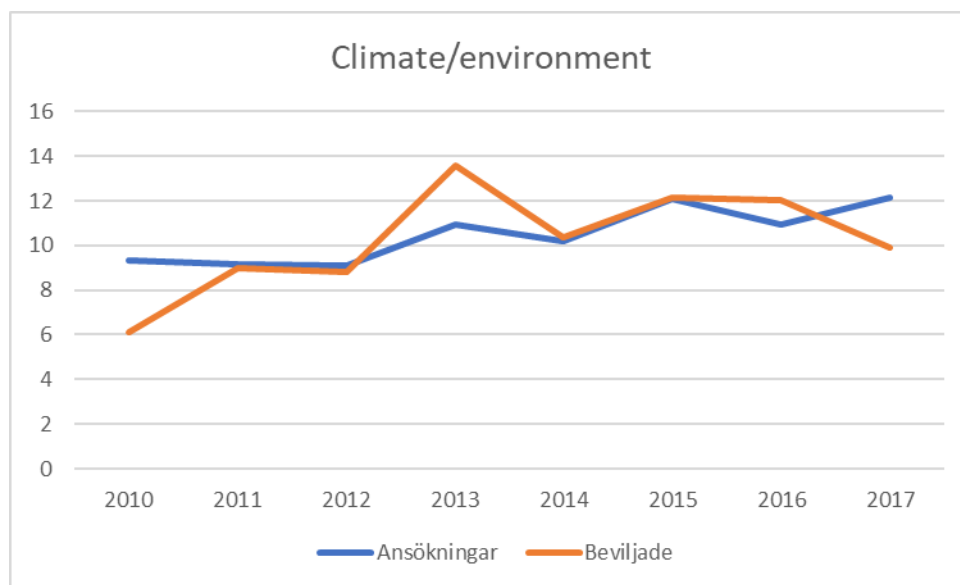
Vad dessa teman innefattar i forskningsansökningar inom humaniora och samhällsvetenskap kan beskrivas med hjälp av de termer som bygger upp och avgränsar ett specifikt tema. Temat ”climate/environment” är uppbyggt av termer som påvisar ett brett intresse för klimat och miljö, till exempel klimatförändringar, förhöjda havsnivåer, koldioxidutsläpp, växthuseffekten, vatten- och luftföroreningar, storskalig skogsavverkning, rovfiske, samt olika energikällor såsom kärnkraft, solenergi, vindturbiner, grön energi etcetera. Även termer såsom miljömedvetenhet, miljö rättvisa, globala mål för hållbar utveckling, miljökatastrofer, miljöflyktingar, grön tillväxt och hållbar livsstil förekommer. Temat ”migration” är uppbyggt av termer som påvisar ett forskningsintresse för specifika migrantgrupper baserat på ursprungsland eller migrationsanledning, samt för skeden och aspekter av migrationsprocessen. Ett speciellt intresse finns för flyktingar, flyktingmottagande och asylprocessen. Temat ”democracy” är uppbyggt av termer som behandlar olika aspekter av demokratiska processer, demokratiers form och innehåll, och demokratisering. Temat ”mental health” är uppbyggt av ett stort

antal termer som speglar olika specifika aspekter av hälsa, och oftast ohälsa, samt ett spektrum från lättare till svåra besvär. Några exempel på termer är psykiskt välbefinnande, sömnstörningar, stress, posttraumatiskt stressyndrom, ångest, depression, utmattningssyndrom, självskadebeteende, adhd, demens och psykiatriska diagnoser. Temat "gender" inkluderar termer som indikerar ett fokus på könsskillnader, jämställdhet, diskriminering, normer, könsroller, stereotyper, könsidentitet, sexuell läggning och hbtq-personers rättigheter.

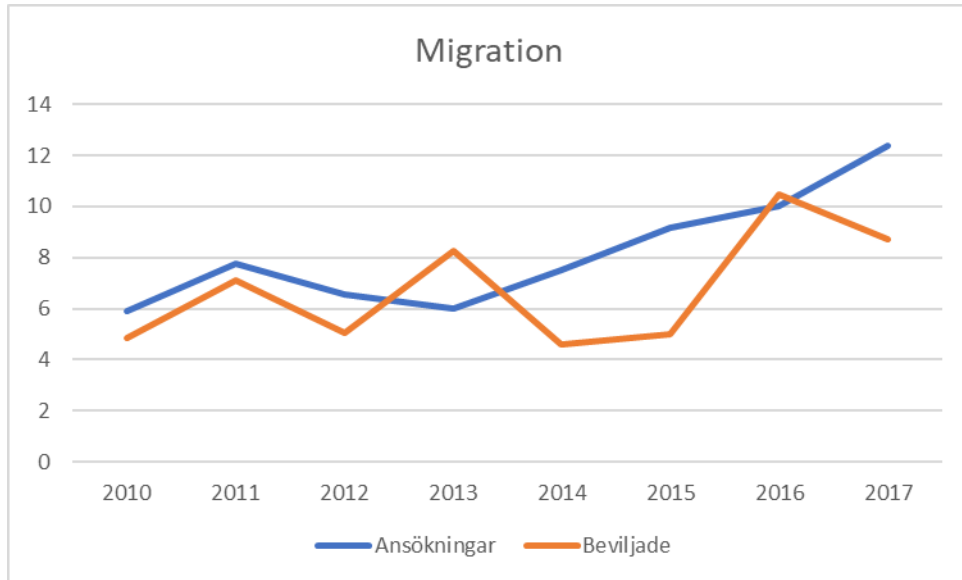
De tendenserna som framgår i figuren visar dels att forskare identifierar samhällsrelevanta teman, dels att dessa projekt beviljas medel innan särskilda satsningar påbörjas. Exempelvis ökar andelen ansökningar som behandlar klimatfrågor successivt under delar av undersökningsperioden. Deras andel av beviljade ansökningar nådde ett maximum 2013, fyra år innan det nationella forskningsprogrammet om klimatfrågor initierades 2017. Som en referens kan nämnas att Parisavtalet om klimatförändringar träffades i december 2015. En liknande trend återfinns vad gäller temat migration där andelen ansökningar fördubblades under perioden 2013–2017, det vill säga åren innan det nationella programmet om migration och integration kom till stånd. Här bör jämförelsevis nämnas ökningen av antalet asylsökande i Sverige under sommaren och hösten 2015 som bland annat förorsakades av kriget i Syrien.

Det syns även andra tendenser där de särskilda satsningarna påverkar trenden i ansökningarna. Utlysningar av projektbidrag för forskning om demokrati gjordes 2011, 2014 och 2017. De sammanföll med en viss ökning i diagrammet 2014–2015 och en mer betydande ökning 2016–2017. Det beror troligtvis på att forskare har skickat in ansökningar om medel både från den särskilda satsningen och inom ramen för fria projektbidrag. Det senare året är dock även året efter presidentvalkampanjen i USA, där frågan om demokratins hälsotillstånd aktualiserades, något som bör ha bidragit till det stora intresset för temat.

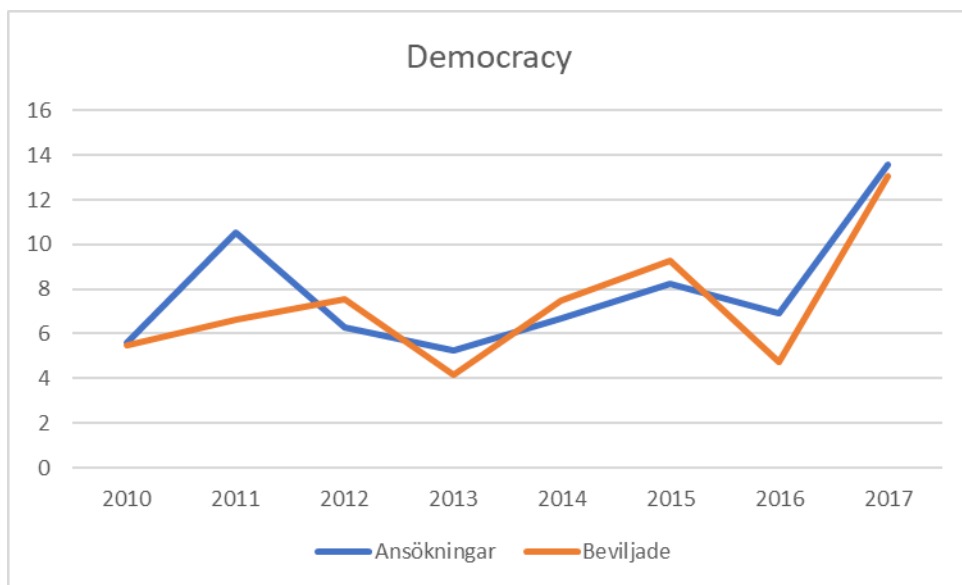
När en ökning av förekomsten av ett tema i ansökningar om fria projektbidrag sammanfaller med en särskild satsning bör detta kunna förklaras som en påverkan av den särskilda satsningen på temats förekomst bland ansökningar om fria projektbidrag, åtminstone delvis. I sådana fall är det viktigt att undersöka förekomsten av temat åren innan den särskilda satsningen för att kunna dra slutsatser om forskare intresserar sig för temats problemområde utan att det krävs särskilda satsningar. Slutsatserna är dock osäkra i och med att det förekom särskilda satsningar också inom temat psykisk hälsa, åren 2011 och 2014, utan att motsvarande ökningskurva observeras bland ansökningar om fria projektbidrag. Omvänt kan ökningen av ansökningar som berör temat genus/kön 2014–2015 förklaras med att expertgruppen för genus avvecklades och medlen överfördes till HS ordinarie beredning 2014.

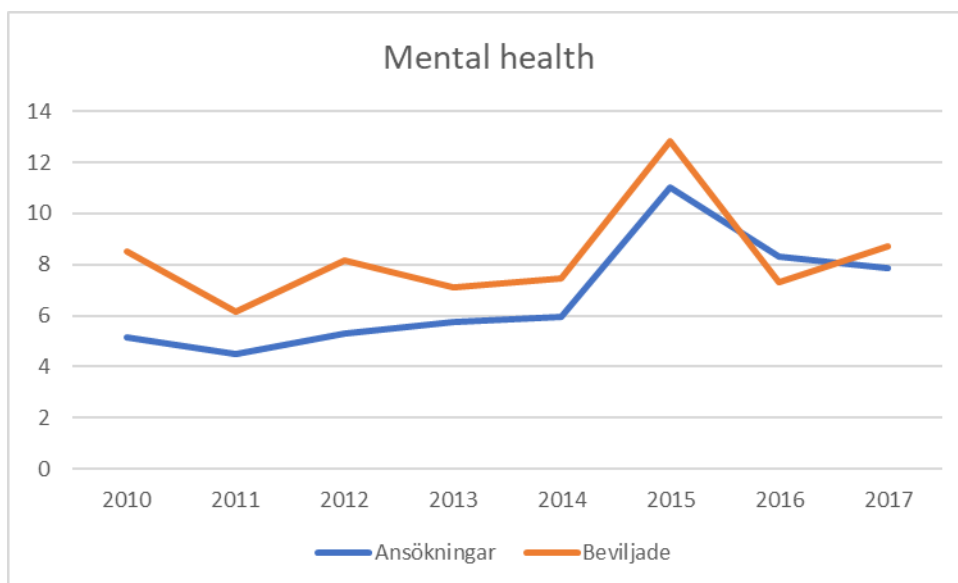
Figur 2. Förekomst i procent av temat climate/environment i abstract i ansökningar och beviljade ansökningar 2010–2017.

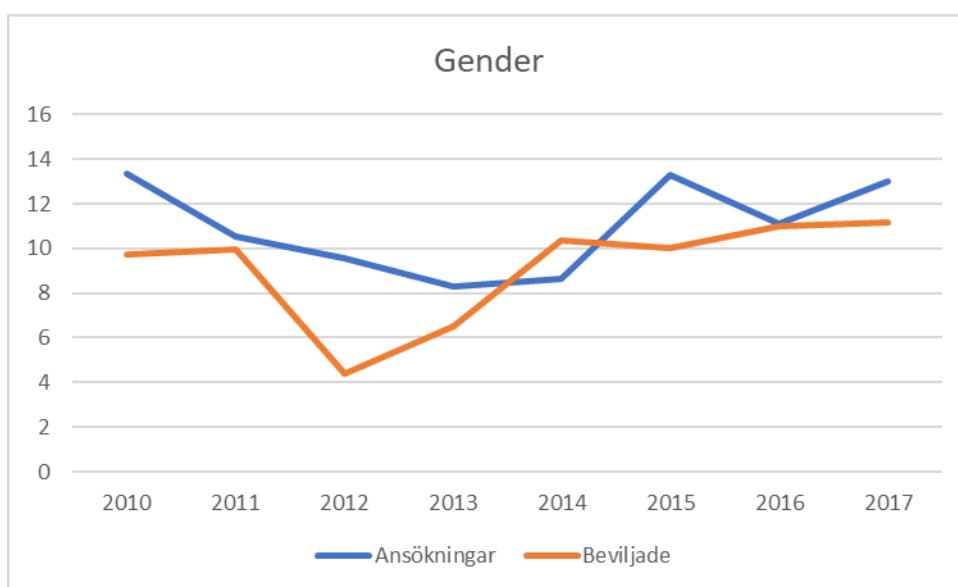
Figur 3. Förekomst i procent av temat migration i abstract i ansökningar och beviljade ansökningar 2010–2017.

Figur 4. Förekomst i procent av temat democracy i abstract i ansökningar och beviljade ansökningar 2010–2017.

Figur 5. Förekomst i procent av temat mental health i abstract i ansökningar och beviljade ansökningar 2010–2017.

Figur 6. Förekomst i procent av temat gender i abstract i ansökningar och beviljade ansökningar 2010–2017.

Resultaten av textmining-undersökningarna visar tydligt att forskare, om de ges möjlighet att fritt formulera frågeställningar och problemområden, själva identifierar relevanta samhällsfrågor i sina ansökningar om projektbidrag och att detta sker utan stimulering av särskilda satsningar. Undersökningen visar vidare att andelen ansökningar med de utvalda samhällsrelevanta teman som undersökts här och som beviljats medel under perioden 2010–2017 väl följer andelen ansökningar med dessa teman, möjligen med undantag för genus/kön 2015 och migration 2014 och 2015. Med andra ord står sig ansökningar om medel för relevanta forskningsområden väl i den mycket hårda konkurrens som gäller för fria projektbidrag inom det humanistisk-samhällsvetenskapliga ämnesområdet. Andelen forskarinitierade projektansökningar med relevanta teman ökar i flera fall *innan* särskilda satsningar har initierats, beslutats och formulerats i utlysningar. Det visar att forskare själva formulerar relevanta forskningsproblem snabbare än om dessa blir föremål för särskilda satsningar med

resultatet att forskningsbaserade åtgärder kan vidtas fortare. Det kan handla om ledtider som förkortas med ett eller några år, en tidsutdräkt som kan vara avgörande för att tillämpa nyvunna forskningsresultat i tid. Dessutom är det en fördel att ge forskare utrymme att egenhändigt formulera problemställningar utan att ta hänsyn till på förhand författade utlysningstexter eftersom det i flera fall kan öka precisionen i projektbeskrivningarna liksom i redogörelser över förväntade resultat.

Övergripande redovisning av resultat från varje beredningsgrupp inom humaniora och samhällsvetenskap 2010–2017

Vi kan inledningsvis konstatera att resultaten av de textmining-undersökningar som gjorts av engelska abstracts i ansökningar om fria projektbidrag inom det humanistisk-samhällsvetenskapliga ämnesområdet visar att det är lättare att dra tydligare slutsatser om teman inom beredningsgrupper med färre antal ämnen och större homogenitet med avseende på forskningstraditioner. Breda grupper med flera och olikartade ämnen uppvisar en mer splittrad bild vad gäller teman, metod och geografisk orientering.

Inom samtliga grupper tycks emellertid grupper av etablerade inriktningar dominera relativt starkt medan nya ansatser inte kommer fram så tydligt i materialet. Möjligen är detta en följd av metoden. Vi kan tänka oss att även de ansökningar som utvecklar nya teman och ansatser ofta kan tänkas relatera dessa till etablerade teman. I undersökningen har vi inte kunnat särskilja hur olika teman diskuteras i ansökningarna.

Inom vissa grupper, som de för estetiska vetenskaper, ekonomiska vetenskaper och kulturgeografi samt historiska vetenskaper och arkeologi är det tydligt att inhemska förhållanden och material ännu står starka i ansökningarna liksom ett fokus på senare tidsperioder snarare än äldre. Noterbara undantag finns dock, framför allt inom statsvetenskap, freds- och konfliktforskning samt medie- och kommunikationsvetenskap, där internationella och globala studier tycks vanligare än de om svenska förhållanden.

Metodologiskt är bilden än mer spridd även om ansökningarna i vissa beredningsgrupper har en övervikt mot en viss metod som enkätundersökningar inom ekonomiska vetenskaper med kulturgeografi samt intervjuundersökningar inom beredningsgruppen för sociologi, antropologi, socialt arbete och genusvetenskap. I beredningsgruppen för statsvetenskap och medie- och kommunikationsvetenskap dominerar intervju- och enkätundersökningar lika mycket. Ett ämne som tycks präglas av relativt homogena metodologiska ansatser är psykologin där kvantitativa metoder och experimentell inriktning tycks dominera och där även statistikens betydelse framgår, något som bekräftar bilden av en disciplin som ansluter relativt väl till naturvetenskapliga och medicinska forskningsmetoder. Synnerligen intressant är också att det inom språkvetenskaperna tycks finnas en trend mot kombinationer av kvalitativa analysmetoder och detaljstudier med kvantitativa, statistiska angreppssätt, något som ansluter väl till de metodologiska utvecklingstendenser som förknippats med en ökad användning av digitaliserat empiriskt material i olika forskningssammanhang.

Ytterligare en slutsats gäller de samhällsrelevanta teman som fokuserades i föregående avsnitt. Här kan vi konstatera att förekomsten av dessa teman i forskningsansökningar inte bara ökat över tid utan också har en bred förankring inom det humanistisk-samhällsvetenskapliga området. De återfinns i ett flertal beredningsgrupper. Bland de nio beredningsgrupperna sammansatta av olika forskningsämnen framkommer till exempel temat "migration" i sju beredningsgrupper. Ett intresse för frågor kopplade till migration är således vanligt inom det humanistisk-samhällsvetenskapliga området generellt. Detsamma kan sägas om temat "climate/environment" som också finns i sju av beredningsgrupperna. Temat "mental health" får inte tillräckligt många träffar i analysen för att synas i sammanställningen av någon grupp (även om det ingår i andra teman inom beredningsgruppen för psykologi), men det bredare temat "health" återfinns i fyra av beredningsgrupperna. Det är viktigt att konstatera att frågor kopplade till klimat och miljö, och frågor kopplade till hälsa, har en bred förankring även inom den humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningen. Vid särskilda satsningar inom dessa områden bör således även forskare inom HS-området bjudas in. På vilka sätt HS-forskare tar sig an dessa teman skulle fördjupade analyser kunna visa, men ligger utanför ramen för denna forskningsöversikt.

En sista övergripande slutsats gäller inslag av mångfaldsperspektiv i forskningen. Det är tydligt att ansökningarna ofta lyfter fram grupperingar som visats vara betydelsefulla för människors livsvillkor och identitet, och som brukar ingå i ett mångfaldsperspektiv. Temat "genus" återfinns i åtta av de nio beredningsgrupperna. I föregående avsnitt visades detta tema även innefatta termer kopplade till diskrimineringsgrunderna könsöverskridande identitet och sexuell läggning. Andra grupperingar som framkommer som teman i beredningsgrupperna är ålder, etnicitet, social klass och/eller socioekonomisk position. När det gäller ålder så finns temat "children" eller "young people" i fem beredningsgrupper.

Jämförelsevis framstår det som mindre vanligt med ett fokus på de äldre i samhället. Endast i två beredningsgrupper återfinns temat ”elderly”. Mindre vanligt är också ett fokus på funktionshinder. Även om det finns ansökningar som intresserar sig för funktionsvariation är de inte tillräckligt vanliga för att framkomma som ett tema i någon av beredningsgrupperna.

Redogörelser för resultat från varje beredningsgrupp

HS-A

HS-A är gruppen för de estetiska vetenskaperna. Dominerar gör litteraturvetenskap, ett ansökningsämne som idag också räknar in en inte obetydlig mängd ansökningar med litteraturhistorisk inriktning från moderna språk, följt av i storleksordning konstvetenskap, filmvetenskap och musikvetenskap. Arkitektur – och i någon mån design – förekommer också som teman vilka behandlas av HS-A-gruppen. Detta framgår av textmining-diagrammets fjärde sektion (den tematiskt samlade ”grupp 4” i diagrammet nedan). Det bör tilläggas att det också inkommer ansökningar från angränsande humanistiska discipliner, som religionsvetenskap och idé- och lärdomshistoria, någon gång historia. I dessa fall styrs valet av bedömningsgrupp i regel av materialets karaktär.

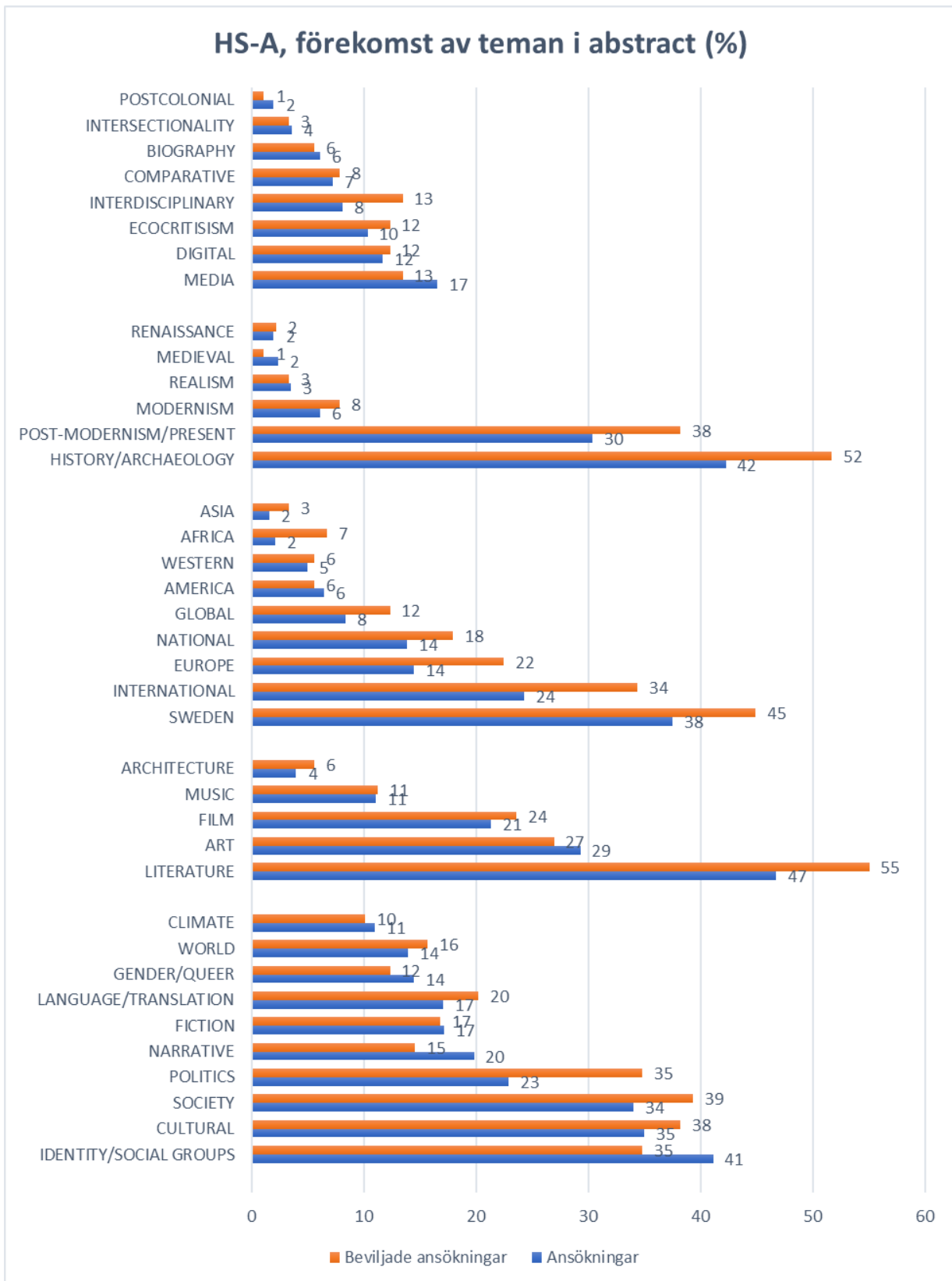
Den som med utgångspunkt i textmining av insända ansökningars abstract vill föra slutledningsresonemang om trender och tendenser inom de estetiska vetenskaperna i Sverige under perioden 2010–2017 bör hålla i minnet att det för det första rör sig om en relativt kort period och för det andra att ansökningarnas abstract inte fångar in alla viktiga rörelser inom fältet vad beträffar ämnes- och teorival. Exempelvis får temat ”biography” en tämligen blygsam placering, trots att det rymmer termer som ”autobiografi” med flera, vilka bör spegla det ökade intresset för självframställning och minne och liknande inom humaniora under en ganska lång period. Temat antyder möjligtvis detta, men ett generellt intryck av området är att temat i realiteten upptar humanistiska forskares intresse i långt högre grad än vad denna siffra och placering indikerar. Dessutom, och det är det andra problemet förknippat med försöket att dra slutsatser av trender och tendenser med utgångspunkt i detta material, speglar inte detta det reella uppsvinget sedan ett par decennier för biografisk forskning; det rör sig om enskilda forskningsinsatser som i ringa mån har genomförts med stöd i extern finansiering av Vetenskapsrådet.

Dessa reservationer till trots är det möjligt att med utgångspunkt i det redovisade diagrammet göra vissa, dock mycket försiktigt formulerade, iakttagelser och slutsatser. I den sista gruppen som innehåller teman som vi kan kalla för ”modeord”, hamnar ”identity/social groups” överst, vilket kan ge anledning att korrigera den ovan gjorda noteringen om biografi och memoar-forskning. Med hänsyn till det tilltagande intresset och den teoretiska fördjupning rörande självframställning av olika slag som ägt rum inom humaniora är det inte förvånande att detta tema har en hög procentuell förekomst i abstracts. Det kan i denna tematiska grupp också noteras att ”cultural”, ”society” och ”politics” är av så pass allmän karaktär att det är vanskligt att dra några bestämda slutsatser beträffande favoriserade ämnesval inom estetiska vetenskaper, samtidigt som det inte alls överraskar att just dessa teman är rikt representerade i textunderlaget. Men den här typen av iakttagelser skulle kunna bli riktigt intressanta om vi fick möjlighet att undersöka ett motsvarande material från ett tidigare skede i den humanistiska forskningens historia i Sverige. ”Narrative” och ”fiction” är som väntat representerade i detta material, men det säger egentligen inte så mycket. Av större intresse är att ”translation”, ”gender/queer” och ”world” finns med – samtliga dessa teman fångar in olika starka trender inom humanistisk forskning och kanske inte minst inom de estetiska vetenskaperna: översättningsstudier, världslitteratur, kön och identitet och i vissa kombinationer med varandra ger tveklöst en antydan av hur delar av forskningsfronten idag ser ut. Att temat ”text-analysis” inte återfinns i materialet kan onekligen stämma till eftertanke. Ett arbetssätt som kan räknas som en humanistisk basfärdighet, inte minst inom litteraturvetenskap, nämns inte – förmodligen för att det inte längre är en teoretiskt underbyggd och motiverad metod som står i vetenskapsteoretisk kontrast till andra teorier och metoder som fallet var under 1970-talet och tiden närmast därefter. Det textcentrerade studiet fick då motiveras och försvaras mot andra äldre och då etablerade teoretiska perspektiv och metoder. Så är inte fallet idag.

Ämnena har redan inledningsvis kommenterats. När det gäller de två följande grupperna av teman, grupp 3 (”geografi”) och grupp 2 (”tidsperioder”), kan sammanfattningsvis två förhållanden konstateras. För det första att de estetiska vetenskaperna fortfarande tycks favorisera ämnen och material av inhemsk proveniens – en omständighet som av sentida utvärderingar uppmärksammats åtminstone vad avser ämnet litteraturvetenskap. Detta uppvägs av de övriga teman som indikerar en orientering mot internationella och utomeuropeiska

kulturfenomen, men utan äldre jämförelsematerial är det osäkert hur pass stort det ökande intresset för omvärldens kulturer och litteraturer är i förhållande till hur det har sett ut tidigare i ämneshistorien. En trend som har kunnat noteras under en längre period och som också påpekats av olika externa forskningsfinansiärer med god överblick över humaniora är det förhållandevis låga intresset för tidigmoderna kulturer och förhållanden. "Medieval" och "renaissance" får anmärkningsvärt låga siffror i jämförelse med temat "post-modernism/present", vilket om något bekräftar intressedominansen för att studera fenomen och verk från det närmast föregående och innevarande seklet, och kanske i synnerhet samtidsfenomen.

Den samlade gruppen av teman som beskriver "teori/metod" kan vara en smula missvisande eftersom de teman som listas efter förekomst i abstracts inte enbart tycks spegla teoretiska inriktningar och metodiska grepp, utan också ämnesinriktningar i mer bred mening. Det kommer dock inte alls som en överraskning att förekomsten av "media", "digital" och "ecocriticism" noteras i detta sammanhang – det överensstämmer med de intresseförskjutningar som har kunnat iaktas inom flera av de estetiska vetenskaperna under flera decennier.

Figur 7. Förekomst av teman i abstract i ansökningar och beviljade ansökningar 2010–2017, HS-A (procent).

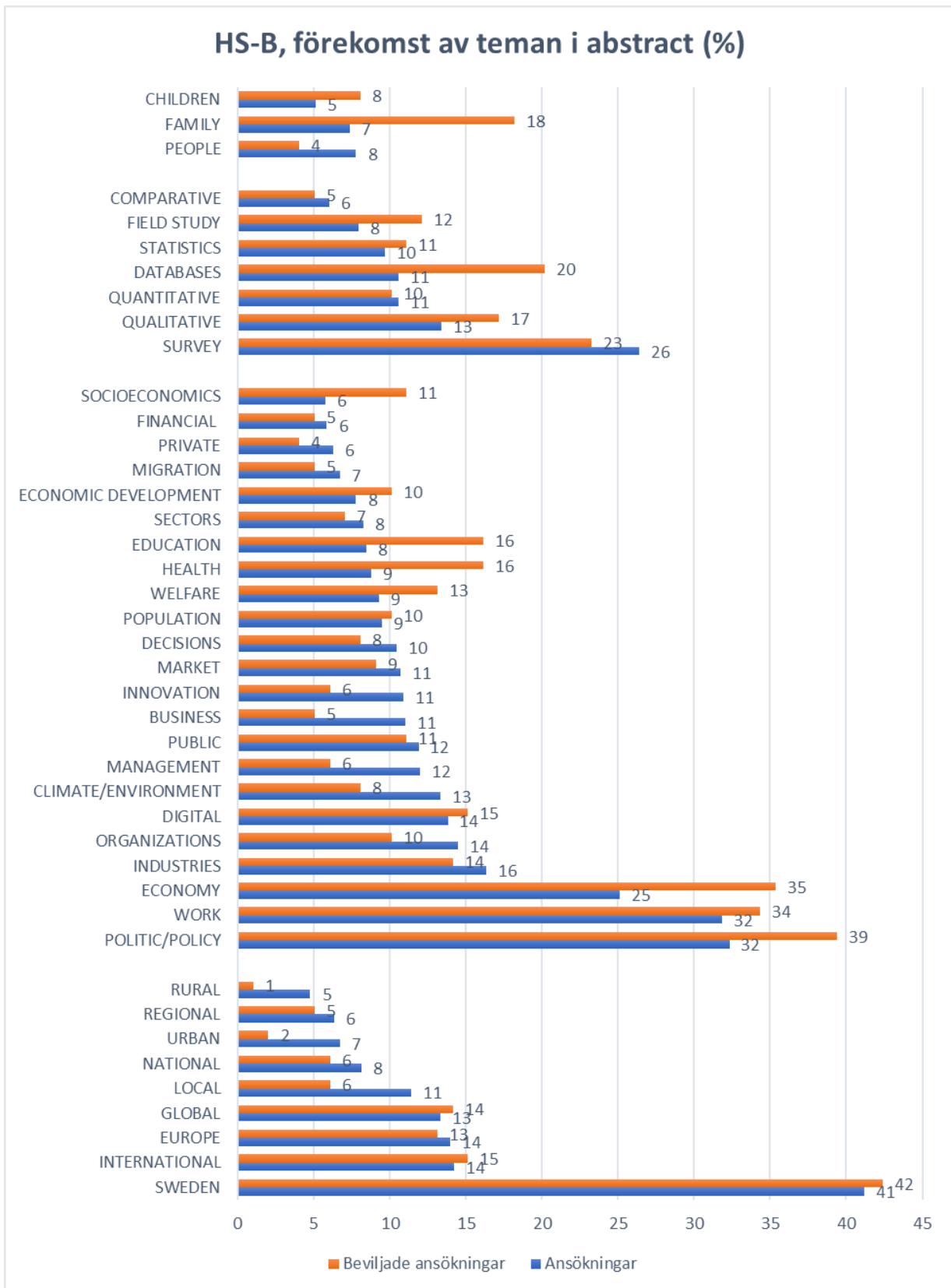
HS-B

HS-B är en ämnesmässigt bred grupp vilket även framkommer i diagrammet. I gruppen bereds ansökningar inom de ekonomiska vetenskaperna – ekonomisk historia, företagsekonomi och nationalekonomi – samt kulturgeografi och statistik. Bredden i såväl forskningsämnen som metoder är betydande. Givet den ämnesmässiga bredden är det noterbart att den akademiska ämnestillhörigheten inte blir tydlig i analysen. Det är istället forskningsfrågorna och metoderna som framgår tydligt.

En stor del av ansökningarna behandlar svenska frågor och förhållanden men det finns även en betydande del som är mer internationell. I den breda bilden av olika forskningsområden är det framför allt tre teman som är ofta återkommande: politik och politikåtgärder, arbete samt ekonomi. Dessa tre teman återkommer i cirka en tredjedel av ansökningarna vardera. Dessutom uppvisar de en än högre andel av de beviljade ansökningarna. Tre andra teman som har en hög beviljandeandel är välfärd, hälsa och utbildning. Dessa tre finns vardera i mindre än 10 procent av ansökningarna men finns i närmare 15 procent av de beviljade ansökningarna.

Den metodmässiga bredden är tydlig i materialet. Här syns både kvalitativa och kvantitativa studier med olika typer av datakällor. Det enskilt vanligaste temat i ansökningarna är survey som återfinns i drygt en fjärdedel av ansökningarna. Andra teman som utmärker sig med höga beviljandegrader är kvalitativa studier, databaser och fältstudier.

Den breda och komplicerade bild som ges av textmining-analysen för HS-B är svår att sammanfatta. Den omfattar många olika forskningsfrågor och metoder. Ett sätt att tolka diagrammet är att det bedrivs mycket forskning som behandlar svenska politikrelevanta frågor, framför allt inom arbetsliv och ekonomi med en stor metodmässig bredd.

Figur 8. Förekomst av teman i abstract i ansökningar och beviljade ansökningar 2010–2017, HS-B (procent).

HS-C

De forskningsansökningar som inkommit till HS-C under de senaste åtta åren har sin hemvist inom forskningsämnena sociologi, antropologi, socialt arbete samt, under perioden 2014–2017, genusvetenskap. Dessutom ingår ett mindre antal ansökningar inom kriminologi och pedagogik. Här finns även ansökningar inom den relativt stora forskningsämnesgruppen ”annan samhällsvetenskap”, till exempel tvärvetenskapliga studier inom samhällsvetenskap. Forskningsansökningarna inom HS-C spänner således över många forskningsämnen, och utgör sammantaget en stor grupp inom HS-området. Under perioden 2010–2017 bereddes 1 505 ansökningar inom HS-C. Av dessa kunde 111 beviljas forskningsmedel.

När alla dessa ansökningar analyseras med hjälp av textmining framkommer teman som är vanligt förekommande. Dessa teman återspeglar ovanstående sammansättning av samhällsvetenskapliga ämnen samt den typ av information som normalt ges i ett abstract. De återspeglar också de forskningsfrågor som anses intressanta och relevanta bland svenska forskare. När alla ansökningar inkomna till HS-C analyseras kan 39 teman urskiljas. I figuren nedan har de organiserats efter frekvens (de blå och röda staplarna) samt inom kategorierna empiri, geografiska dimensioner, samhällsgrupper och övriga teman. Enbart teman som framkommer i minst 5 procent av ansökningarna visas för HS-C (med undantag för geografiska dimensioner). Temana är dock många gånger heterogena konstruktioner och måste tolkas med detta i åtanke. Då varje tema är uppbyggt av ett antal termer relaterade till temat, och exempel på ingående termer ges i texten nedan exempel på sådana för att bidra till tolkningen.

Inom HS-C finns en stor variation i den empiri som används i forskningen. Oftast inhämtas empirin mer eller mindre direkt från forskningspersonerna med en övertikt på olika typer av intervjuer. De fyra största temana som återspeglar empiri utgörs av ”interviews” (48 procent av alla abstracts, med termer såsom ”structured interviews”, ”telephone interviews”, ”in-depth interviews”, ”narrative interviews”); ”observations (18 procent, med termer såsom ”participant observations” och ”ethnographic fieldwork”); ”survey” (10 procent) samt ”databases/digital” (22 procent).

Följande grupp teman med geografiska dimensioner är av olika karaktär och speglar både studiepopulationer, platsangivelser, komparationer, perspektiv, studieobjekt, teorier etcetera. En slutsats är att majoriteten av ansökningarna fokuserar på Sverige men att det samtidigt finns en omfattande geografisk spridning och ett intresse för både det lokala och globala.

Många ansökningar har ett fokus på samhällets organisering, skillnader mellan grupper och/eller specifika grupper. Ett vanligt tema är ”gender” (17 procent av alla ansökningar). De termer som temat bygger på fokuserar på betydelsen av kön och könsskillnader, till exempel ”gender differences”, ”gender inequalities”, ”gender discrimination”, ”gender segregation”, ”gender norms”, ”gender roles” och ”gender identities”. Inom de två närliggande temana ”people/groups” (30 procent) och ”women” (7 procent) fokuseras olika, och ofta specifika, grupper med stor variation. Här förekommer termer som indikerar ett intresse för specifika åldersgrupper (såsom ”older people”, ”teenagers”), funktionsvariation (till exempel ”disabilities”, ”deaf people”), och grupper definierade genom kön och etnicitet (till exempel ”Somali women”) eller kön och sexualitet (till exempel ”lesbian women”). Ett intresse framträder också för ursprungsbefolkningar (till exempel ”Sami people”), liksom för grupper definierade i förhållande till majoritetssamhället (till exempel ”marginalized groups”, ”minority groups”). Barn utgör också ett tema (10 procent). Inom temat ”socio-economic groups” (12 procent) finns främst studier med fokus på social klass (till exempel ”social classes”, ”working class”, ”middle class”) och inkomst/ekonomi (till exempel ”low-income households”, ”richness”). Ett annat tema som framträder är ”migrants/migration” (13 procent av alla abstract), med termer som speglar olika grupper av migranter (till exempel ”economic migrants”, ”undocumented migrants”, ”refugees” och ”asylum seekers”), samt olika aspekter av migration och integration. Ett ytterligare tema är ”ethnic groups” (7 procent).

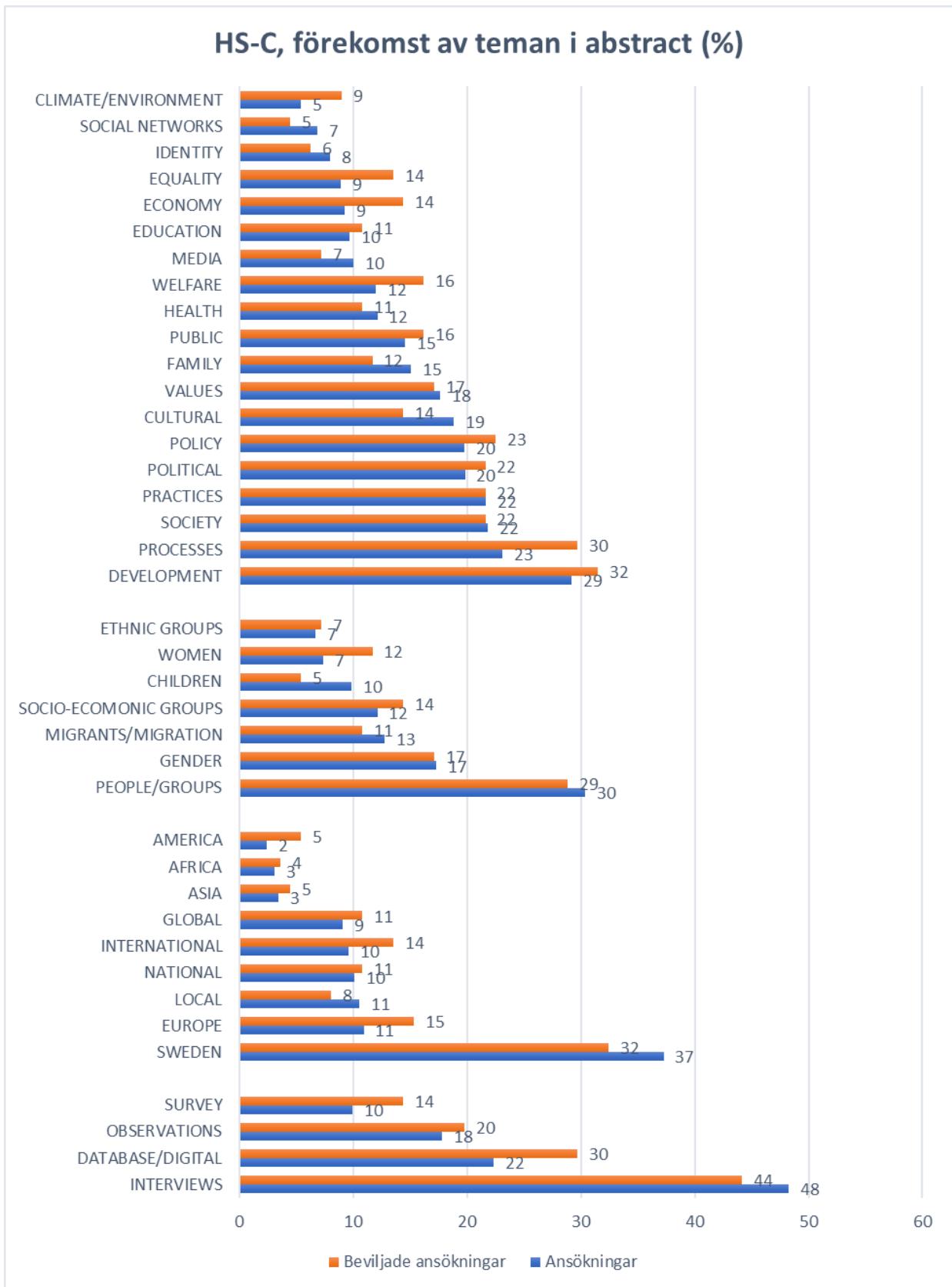
Stora teman inom HS-C utgör ”development” (29 procent), ”processes” (23 procent), ”society” (22 procent), ”practices” (22 procent), ”political” (20 procent), ”policy” (20 procent), ”cultural” (19 procent) och ”values” (18 procent).

Temana indikerar vanliga intressen och perspektiv bland samhällsvetenskapliga forskare, och utgör även specificeringar av metoder, teorier, forskningsfält, etcetera. De är i hög grad heterogena. Inom temat ”practices” ingår till exempel termer såsom ”parenting practices”, ”clinical practice”, ”discriminatory practices”, ”sexual practices” och ”agricultural practices”.

Ytterligare teman med lägre frekvenser är ”family” (15 procent), ”public” (15 procent), ”health” (12 procent), ”welfare” (12 procent), ”media” (10 procent), ”education” (10 procent), ”economy” (9 procent), ”equality” (9 procent), ”identity” (8 procent) och ”social networks” (7 procent). Det kan vara intressant att

notera att hälsa utgör ett tema inom HS-C, och de ingående termerna visar på ett intresse för både hälsa i sig (till exempel "mental health", "psychological health", "cardiovascular health", "health disparities") och hälso- och sjukvården som organisation, profession och arbetsplats. Det minsta temat som redovisas är "climate/environment" (5 procent), och termerna indikerar ett intresse för bland annat klimatförändringar (till exempel "human-induced climate change", "global warming") och miljömässig hållbarhet (till exempel "environmental pollution", "overfishing", "deforestation").

Analysen speglar teman som de framkommer i ansökningar om forskningsmedel. Det skapar en bred men också skev bild i förhållande till faktisk forskning. Långt ifrån alla forskningsidéer kan omvandlas till faktisk forskning, inte minst med tanke på att endast en minoritet av ansökningarna beviljas forskningsmedel. De teman som visas i figuren och förekommer i minst 5 procent av alla ansökningar (de blå staplarna) förekommer dock i liknande omfattning bland dem som beviljats forskningsmedel (de röda staplarna). Även om ytterligare teman kunde ha framkommit om analysen gjorts direkt på beviljade ansökningar, framstår de här redovisade temana som vanliga även inom den delmängd där forskningsansökan erhållit ekonomiskt stöd för att omvandlas till faktisk forskning.

Figur 9. Förekomst av teman i abstract i ansökningar och beviljade ansökningar 2010–2017, HS-C (procent).

HS-D

De forskningsansökningar som inkommit till HS-D under den undersökta perioden finns inom forskningsämnena filosofi och juridik. Från och med 2018 ingår även ämnena etik och kriminologi i samma grupp, vilka dock inte avspeglas i denna undersökning. HS-D är en av de mindre grupperna som analyserats. Under den studerade perioden bereddes 487 ansökningar inom HS-D, och av dessa kunde 75 beviljas forskningsmedel. Det innebär att 15,4 procent av ansökningarna i HS-D erhöll forskningsmedel från Vetenskapsrådet.

Filosofi och juridik är två olika ämnesområden med skilda forskningstraditioner, forskningsfält och forskningsfrågor. Även inom respektive ämne finns det tydligt avgränsade forskningsområden som avspeglas som teman när alla ansökningar analyseras gemensamt med hjälp av textmining. Det framkommer dock även flera teman som är gemensamma för båda ämnena. Dessa rör särskilt teman kring samhällets organisering, samhällsutveckling och specifika grupper. Det är värt att notera att temana begränsas av den typ av information som normalt ges i ett abstract. De aktuella teman som tagits fram kan dock anses illustrera centrala forskningsämnen i de studerade ansökningarna.

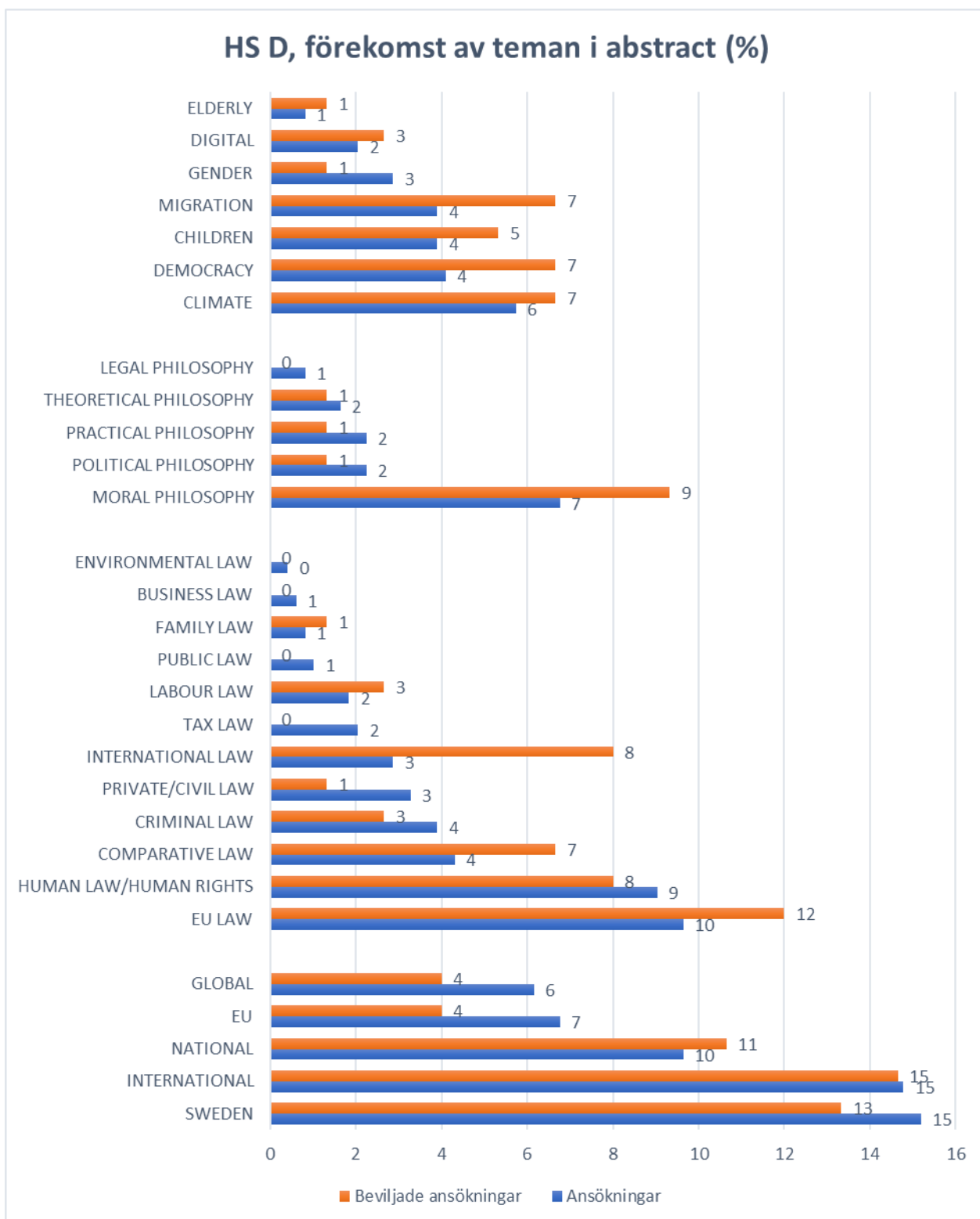
Av analysen av de engelska abstract som ingår i varje ansökan framgår att det finns 29 teman. Dessa framgår av figuren nedan. I tabellen har de organiserats i grupper som representerar kategorierna geografiska dimensioner, de två ämnesmässiga indelningarna samt övriga teman. Sammanfattningsvis uppvisar analysen av abstracten en stor heterogenitet. Eftersom HS-D är en liten grupp med två mycket skilda ämnen är det särskilt svårt att få fram teman som överensstämmer med båda ämnenas forskningsutveckling under perioden. Förutom indelningar i geografiska dimensioner och generella sakområden har därför även vissa ämnesavgränsningar inom juridik respektive filosofi belysts.

Gruppen av teman som påvisar geografiska dimensioner visar att det finns en stor spridning och ett tydligt intresse av såväl det nationella som det internationella. Tre vanliga teman med geografiska dimensioner är "international" och "Sweden" samt "national". Att inte de två sistnämnda slagits samman kan förklaras av att temana i vissa ansökningar kan stå för olika studieobjekt och perspektiv, där exempelvis "national" kan utgöras av en komparativ studie av olika nationella lagstiftningssystem. Över huvud taget är det värt att notera att geografiska dimensioner kan vara av olika karaktär och återspegla studiepopulationer, platsangivelser, komparationer, perspektiv, studieobjekt och teorier. De andra två temana, "EU" och "global" förekommer också i flera abstract och visar att dessa ansökningar har utomnationella dimensioner. En slutsats är alltså även om en hel del ansökningar fokuserar på Sverige finns det samtidigt en stor geografisk spridning.

För de ämnesmässiga temana kan det i fråga om juridik konstateras att det finns en viss betoning på den internationella rätten, inklusive EU-rätten, i abstracten. Här återfinns "EU law", "human rights law", "comparative law" och "international law". Detta återspeglar sannolikt det ökade intresset för såväl de inomeuropeiska som de globala frågorna inom skilda fält av rättsvetenskapen. De teman som betonar traditionella ämnesindelningar såsom "criminal law", "private law", "tax law", "labour law", "public law" och "family law" förekommer i mycket liten utsträckning i abstracten.

Inom ämnet filosofi är moralfilosofi det mest förekommande temat i abstracten. "Political philosophy" och "legal philosophy" förekommer mer sällan som teman. För den traditionella indelningen av filosofiämnet återfinns både "practical philosophy" och "theoretical philosophy" bland abstract. Det går emellertid inte att dra några tillförlitliga slutsatser annat än att forskarna sällan kategoriserar sina projekt enligt dylika indelningar av ämnet.

Det finns ett antal ansökningar som har fokus på samhällets organisering, samhällsutveckling och specifika grupper. Ett sådant tema är "climate". I flera teman återfinns specifika grupper. Detta kan återspegla ett intresse för specifika åldersgrupper där barn och äldre är sådana grupper som återkommer som teman. "Children" (eller motsvarande begrepp) förekommer i ett antal ansökningar. Ansökningar med termer som återfinns inom temat "elderly" är sällsynta. Ett annat tema är "gender" och består av ansökningar som innehåller studier som fokuserar betydelsen av kön och könsskillnader. Ett annat tema som framträder är "migration". Ett tema som fokuserar samhällets organisering är "democracy". Ett ytterligare tema är "digital".

Figur 10. Förekomst av teman i abstract i ansökningar och beviljade ansökningar 2010–2017, HS-D (procent).

HS-E

Beredningsgruppen HS-E har under undersökningsperioden bestått av ämnena statsvetenskap, freds- och konfliktforskning samt medie- och kommunikationsvetenskap. Ämnena är självständiga discipliner men har flera gemensamma beröringspunkter med avseende på teori, begrepp, metodologi och empiri. Vid en del lärosäten har ämnena en gemensam institutionell historia. Samarbeten över ämnesgränserna är vanligt förekommande och återfinns även i enskilda projektansökningar. Statsvetenskap är det större ämnet och brukar stå för ungefär hälften av ansökningarna inom gruppen.

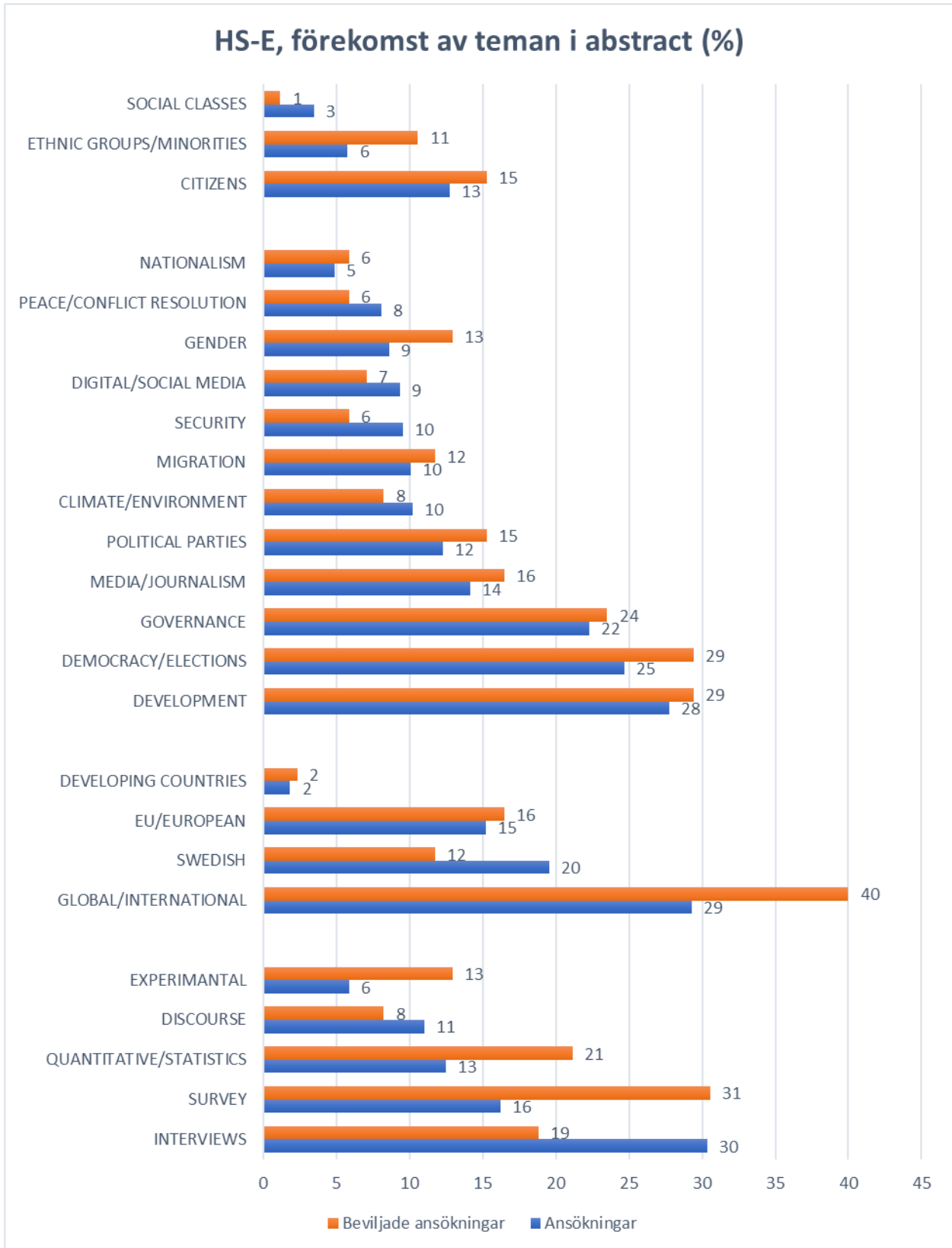
Figuren nedan visar förekomst av teman som relaterar till *sociala grupper, forskningsområden, geografiska analysnivåer* samt *metodologier*.

Sociala grupper: I den här gruppen dominerar temat "citizens" som återfinns i 13 procent av de inlämnade ansökningarna. Därefter följer "ethnic groups/minorities" (6 procent) och "social classes" (3 procent). "Ethnic groups/minorities" är något överrepresenterat i de beviljade ansökningarna, men skillnaderna är små.

Forskningsområden: Resultaten visar att de vanligaste temana i den här gruppen är "development", "democracy/elections" samt "governance". Dessa tre teman förekommer var och ett i ungefär 25 procent av de inlämnade ansökningarna liksom bland de beviljade ansökningarna. Därefter följer temana "media/journalism", "political parties", "climate/environment", "migration", "security", "digital/social media", "gender", "peace/conflict resolution" samt "nationalism", där respektive tema förekommer i mellan 5 och 15 procent av de inlämnade ansökningarna. Sammantaget speglar forskningsområdena de relevanta problematiker kring demokrati, media, klimat, migration, digitalisering, utveckling, fred och säkerhet samt genusfrågor som också präglar samhällsdebatten.

Geografiska analysnivåer: Resultaten visar vidare att "global/international" är vanligast förekommande (29 procent), följd av "Swedish" och "EU/European" (20 respektive 15 procent). "Developing countries" uppgår endast till 2 procent. Även här finner vi en diskrepans mellan beviljade ansökningar och övriga ansökningar. Hela 40 procent av de beviljade ansökningarna inrymmer temat "global/international" (mot 29 procent av de inlämnade ansökningarna) medan knappt 12 procent av de beviljade ansökningarna inrymmer temat "Swedish" (mot 20 procent av de inlämnade ansökningarna).

Metodologier: Bland de förekommande metodologierna dominerar "interviews" bland de inlämnade ansökningarna, före "survey" och "quantitative/statistics". Därefter följer "discourse" och "experimental". Här återfinns vi skillnader mellan förekomst i alla ansökningar och bland dem som beviljats. "Interviews" återfinns i 30 procent av samtliga inlämnade ansökningar, men endast i 19 procent av de beviljade ansökningarna. "Survey" förekommer i 16 procent av de inlämnade ansökningarna, men i 31 procent av de beviljade ansökningarna. På ett motsvarande sätt förekommer "quantitative/statistics" i 13 procent av de inlämnade ansökningarna och i 21 procent av de beviljade ansökningarna. Ansökningar som använder någon form av kvantitativa metoder tycks således beviljas i något högre grad än ansökningar som arbetar med intervjuer. Även ansökningar som arbetar med experiment är överrepresenterade i de beviljade ansökningarna. Det är viktigt att utvärdera om denna skillnad uteslutande beror på kvalitetsskäl eller om några andra faktorer (till exempel beredningsgruppens sammansättning) spelar roll.

Figur 11. Förekomst av teman i abstract i ansökningar och beviljade ansökningar 2010–2017, HS-E (procent).

HS-F

Av de ansökningar som inkommit till HS-F under perioden 2010–2017 kan en stor majoritet klassificeras som tillhörande ämnet psykologi.² Att HS-F under perioden hanterat ansökningar från ett enskilt ämne kan motiveras av den klusteranalys som redovisas i figur 1 i forskningsöversikten (s. 9), där psykologi som ämne har tydligare kopplingar till medicin och hälsovetenskap än övriga ämnen inom samhällsvetenskap och humaniora.

I texten nedan operationaliseras trender inom ämnet psykologi utifrån teman i ansökningar till HS-F. Andelen inskickade ansökningar som använder ett visst tema i sitt abstract används som ett mått på hur mycket forskning som bedrivs inom ett visst område inom ämnet psykologi i Sverige. Motsvarande mått för beviljade ansökningar (och den relativa förekomsten i sökta och beviljade ansökningar) används för att närma sig frågor om vetenskaplig kvalitet och konkurrenskraft bland den forskning som bedrivs inom varje tema. Givetvis finns det många projekt som har beviljats medel av andra bidragsgivare och som har hög vetenskaplig kvalitet trots avsaknad av finansiering från Vetenskapsrådet. Dock görs bedömningen att dessa mått ändå avspeglar trender inom psykologi under de aktuella åren.

Vad som är slående är den stora förekomsten av kvantitativa metoder, experimentell design och statistikens betydelse för psykologin. Begrepp som hjärnan, utveckling, och diagnostik är också vanliga teman, både bland samtliga ansökningar och bland ansökningar som beviljats medel. Bland psykologins delämnen är kognition, perception, språk, känslor, inläring och minne exempel på vanliga forskningsområden. Psykologin i Sverige är med andra ord ett ämne där experimentell kvantitativ forskning är dominerande, samtidigt pågår forskning inom en stor del av ämnets delområden.

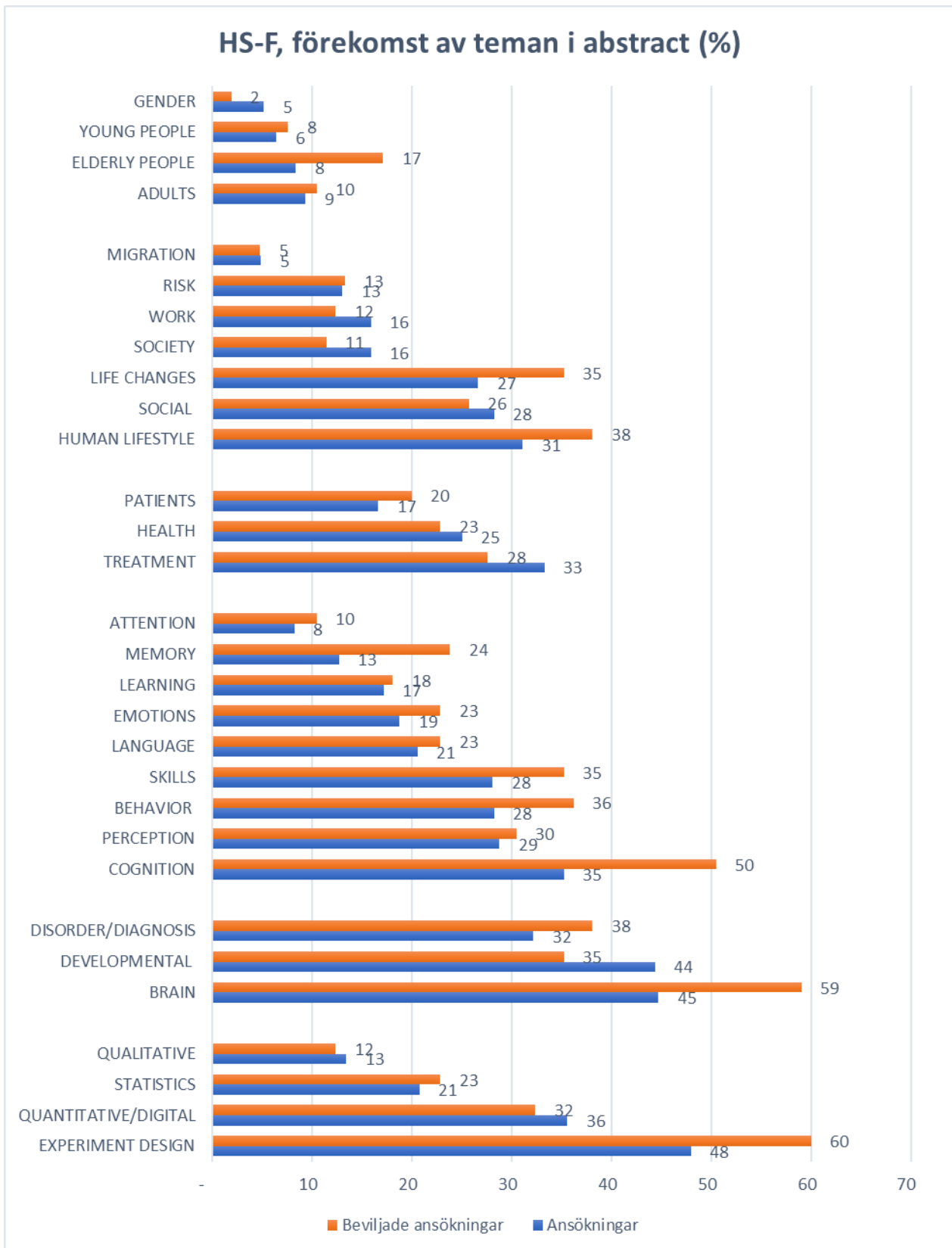
Vissa teman sticker ut. Relativt sett framgångsrika ansökningar använder ofta begrepp som experimentell design, kognition, hjärnan, minne, livsstil, diagnos, och livsförändringar.³ Områden med relativt sett få beviljade anslag (givet antal ansökningar) inkluderar utveckling, behandling, samhälle och arbete. Skillnaderna är dock inte stora. Ett ämne med få men konkurrenskraftiga forskare kan ges en hög beviljandegrad⁴ på samma sätt som ett brett ämne med många aktiva forskare kommer att leda till större variation i kvalitet och en något lägre relativ beviljandegrad.

Viktigast är kanske att det finns en stor samvarians mellan de teman som nämns i samtliga ansökningar och de som nämns i beviljade. Detta kan tolkas som att psykologin i Sverige har en stor bredd och att högkvalitativa ansökningar finns inom många av ämnets delområden.

² I 2018 års beredning ingår även neurolingvistik och pedagogik i HS-F.

³ Sammanvägning av två mått. 1) Förekomst i beviljade ansökningar (%) - förekomst i alla ansökningar (%) samt 2) förekomst i beviljade ansökningar (%) / förekomst i alla ansökningar (%).

⁴ Begreppet äldre personer och genus skiljer sig också åt med relativt många beviljade ansökningar för termen "äldre" och få beviljade ansökningar för begreppet "genus", dock var antalet ansökningar så få att det är svårt att tolka dessa siffror.

Figur 12. Förekomst av teman i abstract i ansökningar och beviljade ansökningar 2010–2017, HS-F (procent).

HS-I

Diagrammet nedan bygger på engelska abstracts i ansökningar om fria projektbidrag som behandlats av beredningsgruppen HS-I för historiska vetenskaper och arkeologi under perioden 2010–2017 (se utförlig metodbeskrivning ovan i inledningen). Vad som framgår här, med de förbehåll som alltid ledsagar den här typen av kvantitativa undersökningar, är att det förekommer en mängd olika historiska inriktningar bland ansökningarna. Även om socialhistoria nämns mest och dessutom är en inriktning som i hög utsträckning beviljas kan den orienteringen knappast sägas dominera. Istället följs den av kulturhistoria och politisk historia där beviljandegraden också är i paritet med andelen ansökningar. Dessa tre teman omnämns oftast och betydligt oftare än den fjärde, ekonomisk historia där ansökningar nog ofta också behandlas av beredningsgruppen HS-B där bland annat ekonomiska vetenskaper bedöms.

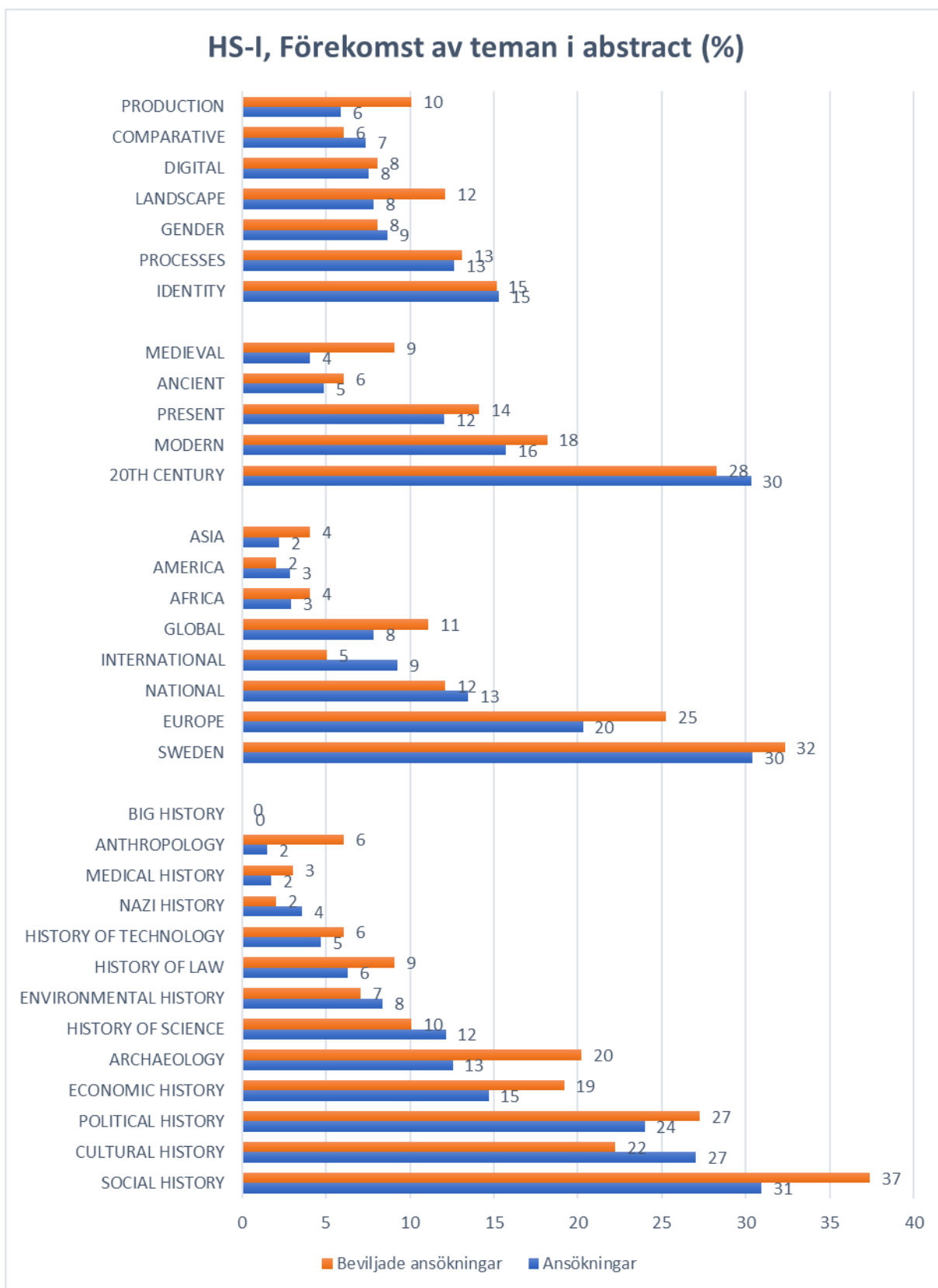
När det gäller geografiska områden är ”Sverige” vanligast förekommande och måste nog anses dominera. ”Sverige” är exempelvis 50 procent vanligare än ”Europa”. Alla andra områden nämns endast tillfälligtvis. Ur undersökningen kan också utläsas att nationella perspektiv tycks vara cirka 50 procent vanligare än internationella även om de nationella även kan inbegripa jämförelser mellan olika länder. Historiska och arkeologiska studier med global inriktning är ännu relativt ovanliga även om de tycks förekomma i icke-försumbar utsträckning.

Beträffande olika tidsperioder som omnämns i ansökningarnas abstract dominerar, knappast förvånande, 1900-talet som finns med dubbelt så ofta som den moderna epoken. I övrigt är det svårt att uttala sig om vilka tidsperioder som är populära, och omnämnande av forntiden eller antiken (ancient) kan nog till stor del tillskrivas ansökningar inom arkeologi. Förekomsten av medeltid tycks signifikant, men är knappast vanligare än undersökningar om tidigmodern tid eller renässans med mera.

Den sista kategorin gäller undersökningsobjekt eller forskningsproblem. Här är det svårt att se tydliga tendenser och de mest använda temana är inte signifikant mer använda än andra. Identitetsproblematik och undersökningar av processer av olika slag verkar i alla fall mer förekommande, men att dra slutsatser utöver det är inte helt självklart.

Sammantaget präglas ansökningar om fria projektmedel 2010–2017 av socialhistoria, kulturhistoria och politisk historia som rör modern tid, i synnerhet 1900-talet. Geografiskt präglas ansökningarna av Sverige och Europa liksom av nationellt inriktade studier. Här finns också studier om internationella förhållanden och en mindre mängd nämner globala perspektiv. När det gäller forskningsobjekt är det svårare att urskilja något område framför något annat även om identitet verkar ha varit ett gångbart begrepp under perioden. När det gäller arkeologi är det svårare att se mönster med tanke på att dessa utgör en mindre andel av ansökningarna som behandlas i beredningsgruppen. Intressant är också det som var svårt att få en bild av, nämligen vilka metoder historiker och arkeologer föredrar. Resultaten av textmining-analysen var i dessa avseenden så svåra att tolka och genomslaget så litet att kommentarer kring utfall av olika metoder inte har kunnat ges. Bidragande till detta var förmodligen att historiker relativt sällan beskriver sina metoder mer ingående eftersom det inom ämnesområdet ofta finns en ganska stor samstämmighet i dessa frågor samtidigt som arkeologer ofta har ett stort mått av metodutveckling i sina ansökningar.

Slutsatsen är att undersökningen i mångt och mycket bekräftar det som nog kan kallas en allmän uppfattning om vilka teman och inriktningar som präglar historieforskningen under de senare åren. Till detta kommer att området inte tydligt domineras av en eller några få inriktningar eller undersökningsobjekt utan att det snarare råder mångfald. Dock gäller de flesta undersökningarna Sverige och Europa samt det senaste seklet. Inom arkeologin ser det förstås annorlunda ut.

Figur 13. Förekomst av teman i abstract i ansökningar och beviljade ansökningar 2010–2017, HS-I (procent).

HS-J

Ansökningar om fria projektmedel 2010–2017 som behandlats av beredningsgruppen HS-J visar att den språkvetenskapliga forskningen ämnesmässigt har en klar grammatisk kärna. Nästan hälften av ansökningarna – och 43 procent av de beviljade – faller inom temat ”grammar”, som innefattar forskning om bland annat ”phonology”, ”lexicon” och ”syntax”. Tyngdpunkten i den grammatiska forskningen i vid bemärkelse ligger i att teoretiskt beskriva och förstå språkssystemets olika nivåer, dess variationer och förändringar. Forskning om grammatik är oftast grundforskning, men den tillämpade forskningen har också en relativt stark position; 38 procent av ansökningarna (varav 26 procent av de beviljade) kan hänföras till temat ”language teaching” med teman som ”language tests”, ”students”, ”learners”, ”second language learners” och ”education”. Därutöver grupperar sig ansökningarna i flera starka teman som kan hänföras till språket i bruk (i kontrast till språket som system); hit hör framför allt det övergripande temat ”communication” (34 respektive 21 procent⁵), som liksom ”grammar” definierar ett mer övergripande område. Andra teman som snarare rör bruket än systemet är ”oral” (förekommer i en tredjedel av ansökningarna och lika många i de beviljade projekten) och ”written” (24 respektive 16 procent), som båda fokuserar på mediet för språkanvändningen. Hit hör också temat ”discourse” (30 respektive 10 procent) som har en klar tvärvetenskaplig potential, med ansökningar som handlar om exempelvis politiskt eller religiöst språk.

Temat ”multilingualism” (24 respektive 16 procent) innefattar det som vanligen refereras till som andraspråksforskning, men termen ”bilingual” har i ökad utsträckning kommit att ersättas av ”multilingual” för att markera att immigranter idag sällan är ”bara” tvåspråkiga. Fokus ligger på individens tillägnande av ett annat språk än modersmålet (eller det första språket), vilket syns i teman som ”second language”, ”native language”, ”bilingual”, ”mother tongue” och ”third language”. Intresset för flerspråkighet som en konsekvens av migration, eller av historiska förhållanden, syns tydligast i ansökningar som nämner ”language diversity” (i endast knappt 3 procent i alla ansökningar men i 11 procent av de beviljade), ”migration” (6 procent i ansökningarna men 0 procent i de beviljade) och ”indigenous languages” (7 respektive 3 procent).

Såväl vad gäller språket som system som språket i bruk dominerar forskning om nutida förhållanden. Runt en fjärdedel av ansökningarna nämner antingen ”language change” – som förstås kan fokusera på såväl nutid som dåtid – eller ”historical linguistics”, men båda temana har dock inte samma relativa förekomst bland beviljade ansökningar (10 respektive 11 procent) som bland samtliga ansökningar (27 respektive 23 procent). Det övervägande intresset rör svenska språket (”Swedish” nämns i 38 procent av ansökningarna och i 36 procent av de beviljade), följt av engelska och därefter i fallande ordning romanska, slaviska och germanska språk.

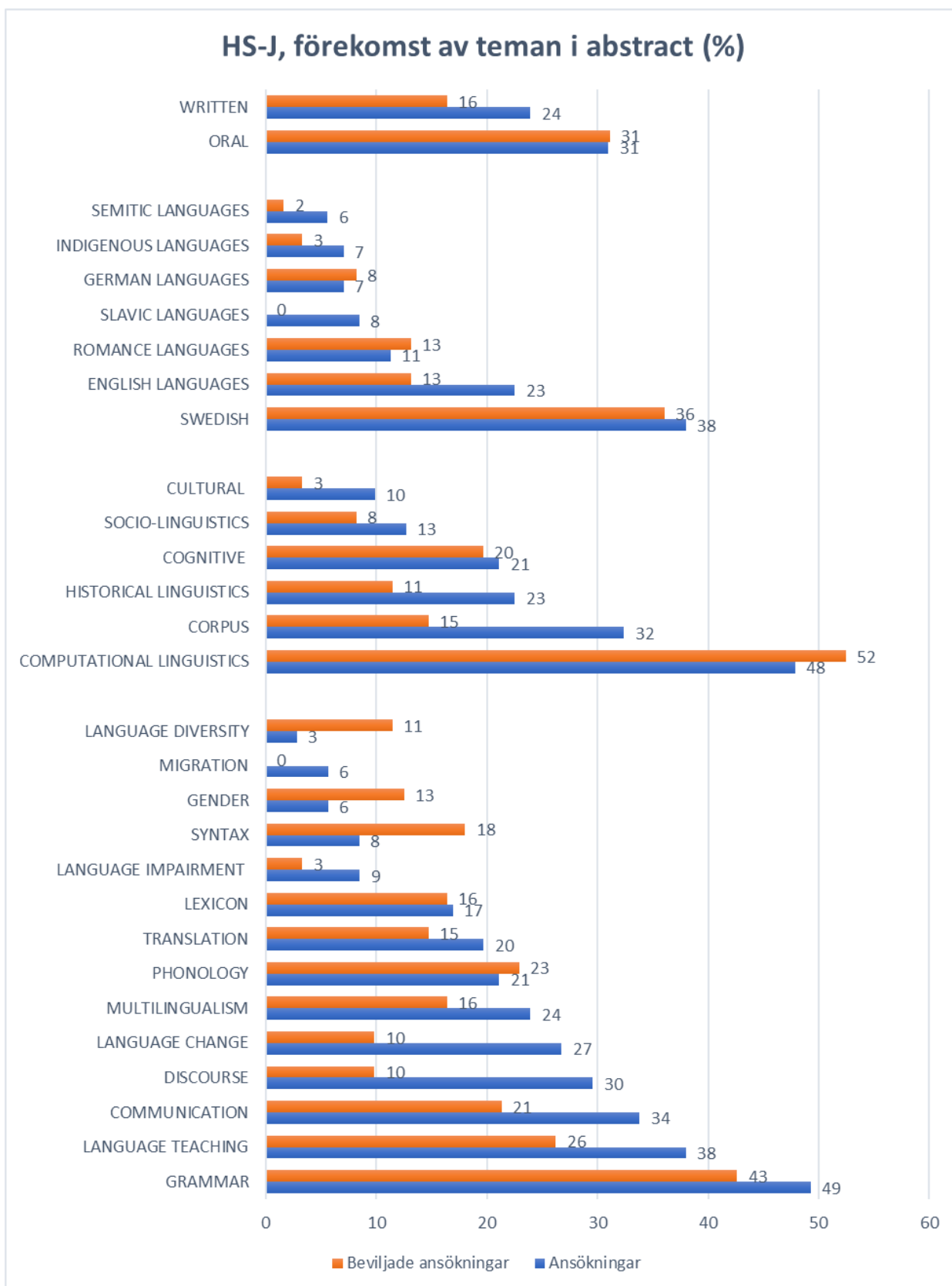
Vad gäller teoretiska perspektiv och metoder har forskning om grammatik företrädesvis ett språkinternt, strukturellt perspektiv, medan forskning om språkbruk inkluderar den sociala och samhälleliga kontext där språket används, synligt i temana ”socio-linguistic” (13 respektive 8 procent) respektive ”cultural” (10 respektive 3 procent). Temat ”cognitive” (21 respektive 20 procent) refererar till psykolingvistiska och neurolingvistiska perspektiv på språkforskning, där kognitiva processer, förmågor och minne relateras till språkinlärning och språkbruk, med teman som ”cognitive processes”, ”cognitive abilities”, ”working memory”, ”affective” och ”neuropsychological”.

Mer än hälften av de beviljade ansökningarna faller emellertid under temat ”computational linguistics”, som rymmer såväl ”machine-learning” och ”artificial intelligence” som kvantitativa analyser av stora datamängder (”statistical data”, ”quantitative data”, ”database”), men temat rymmer också referenser till kvalitativa analysmetoder (”qualitative analysis”, ”qualitative data”, ”qualitative methods”) och illustrerar därmed en trend som kan spåras vad gäller ansökningar om forskningsinfrastruktur, nämligen ett ökat bruk av ”kombinationer av kvalitativa analysmetoder och detaljstudier med kvantitativa, statistiska angreppssätt”⁶. Korpusstudier, temat ”corpus”, skulle också kunna räknas till kategorin ”computational linguistics” men har urskilts som ett separat tema på grund av den frekventa förekomsten i ansökningarna (32 respektive 15 procent).

⁵ Här och i fortsättningen anger den första siffran procentandel i samtliga ansökningar medan den andra siffran anger procentandel i beviljade ansökningar.

⁶ Marianne Gullberg: Inspel till Vetenskapsrådet beträffande forskningsinfrastruktur i HS, 21 maj 2018.

Sammanfattningsvis visar analysen av forskningsansökningarna för HS-J att språkvetenskapen fortsatt har en stark förankring i systembeskrivningar, förmodligen ofta med ett underförstått strukturellt perspektiv, liksom språkanvändning i olika kontexter och inom olika samhälleliga områden. Ett relativt starkt tema är "multilingualism", med fokus på individens tillägnande av andra språk än det första, och användning av en flerspråkig repertoar. Annan språkvetenskaplig forskning som (också) kan hänföras till migration och minoriteter utgör inte lika starka teman. Slutligen är, metodiskt sett, "computational linguistics" ett starkt tema, med många tillämpningsområden. Den teknologiska utvecklingen har å ena sidan möjliggjort komplexa analyser av stora datamängder, å andra sidan har den öppnat för mer avancerade psykolingvistiska experiment i syfte att förstå hur språk tillägnas och processas.

Figur 14. Förekomst av teman i abstract i ansökningar och beviljade ansökningar 2010–2017, HS-J (procent).

HS-K

HS-K rymmer flera olika ämnen: religionsvetenskap (inklusive teologi), antikforskning (inklusive bysantinologi), etnologi (från och med 2015), utomeuropeiska språk och kulturer (till och med 2017) samt genusvetenskap (från och med 2018). Spretigheten avspeglas i viss mån i de teman som står fram i textmining-analysen.

Det tema som genererar flest träffar är ”history” (47 procent av ansökningarna och 56 procent av beviljade). Alla ämnen i beredningsgruppen HS-K rymmer historiska aspekter, och även den forskning som inte kan betraktas som historisk i snäv mening använder ofta historiska perspektiv. Forskning med historisk inriktning kommer väl ut i HS-K. Att det är historiska perspektiv snarare än historieforskning som har en given plats i HS-K visas också i att historiska perioder mer sällan preciseras i abstract.

Att ”religion” också är ett vanligt tema i HS-K är inte förvånande. Ansökningar med temat ”religion” i abstract är dock mindre lyckosamma än de med ”history” (44 procent av ansökningarna och 37 procent av beviljade). Det finns en föreställning om att ansökningar med inriktning mot islam är särskilt framgångsrika. Textminingen ger visst stöd för den uppfattningen, ansökningar med temat ”islam” i abstract består av 13 procent av ansökningarna och 19 procent av beviljade. För ansökningar med temat ”christianity” är förhållandet 30 procent av ansökningarna och 26 procent av beviljade. Islamforskning är ett forskningsområde i tillväxt vid flera lärosäten men forskningen domineras dock fortfarande av kristendomen.

Ett annat tema som förekommer relativt ofta i de ansökningar som beviljas medel är ”translation” (15 procent av ansökningarna och 28 procent av beviljade). En del av förklaringen ligger i att några ämnen med språkvetenskaplig inriktning har rymts i HS-K: utomeuropeiska språk, bysantinologi och exegetik. ”Translation” kan också fattas i en vidare mening (kulturöverföring) och därmed vara ett perspektiv i fler av beredningsgruppens ämnen.

När det gäller geografiskt fokus ligger inte oväntat ”Europe” (24 procent av ansökningarna och 26 procent av beviljade) och ”Sweden” (23 procent av ansökningarna och lika stor andel av beviljade) i topp. Den region som varit mest lyckosam i förhållande till andelen ansökningar är dock ”Asia” (8 procent av ansökningarna och 18 procent av beviljade).

Genusforskning har förts över till HS-K från och med 2018, och ansökningar till detta forskningsfält saknas därför i textminingen. Temat ”gender” förekommer dock lika ofta som temat ”islam”, och ansökningar med denna inriktning är relativt framgångsrika med 16 procent av de beviljade.

Sammanfattningsvis kan man säga att en framgångsrik ansökan till HS-K ofta har historisk inriktning, gärna med tematiska inslag av religion och språkforskning. Vidare behandlar den med fördel kristendom, islam och/eller genus i Europa samt i Asien.

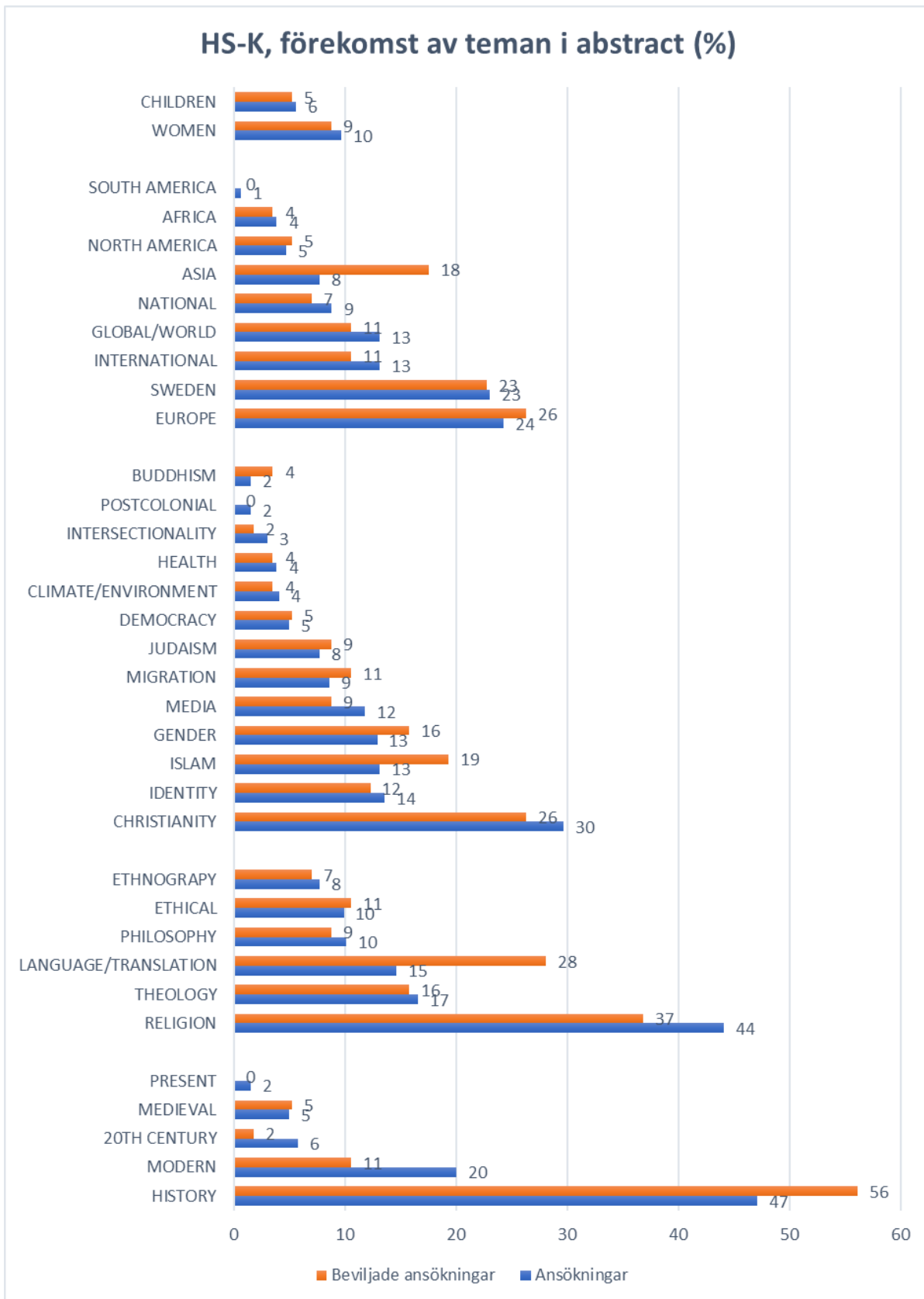

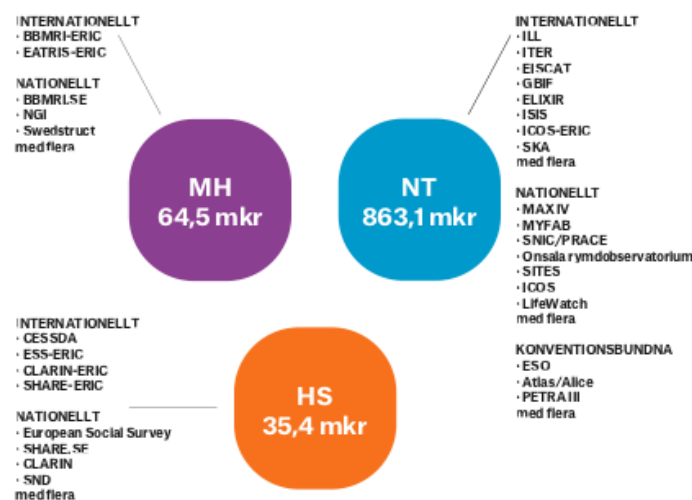
Fig. 17. Förekomst av teman i abstract i ansökningar och beviljade ansökningar 2010–2017, HS-K (procent).

BILAGA 2

En sammanfattning av behov av forskningsinfrastruktur inom humaniora och samhällsvetenskap

Överlag finns ett stort behov av att skapa fler starka infrastrukturer inom hela ämnesområdet, men en sådan förstärkning bör gå hand i hand med resurser för att utveckla användning, kompetens och metoder när det gäller dessa. Stor efterfrågan har identifierats vad gäller bland annat utveckling av stödfunktioner, standarder, lagring, databashantering, metadata och tillgängliggörande i samband med infrastrukturer.

Nationellt samordnade infrastruktursatsningar för den humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningen har under lång tid varit eftersatta. Exempelvis gick endast 4 procent av de resurser rådet fördelade 2017 till infrastrukturer inom humaniora och samhällsvetenskap. Det borde med andra ord finnas utrymme för att skapa bättre finansieringsförutsättningar för nationellt samordnade infrastruktursatsningar inom ämnesområdet.

Figur 15. Stöd till forskningsinfrastruktur 2017 fördelat mellan olika ämnesområden i miljoner kronor.⁷

Här finns dessutom ett påtagligt behov av metodologisk utveckling inte bara i etablerandet av infrastrukturresurser, utan också i utnyttjandet av dem med de nya forskningsfrågor som de möjliggör. I den vetenskapliga utvecklingen av metoder, frågeställningar och teoretiska modeller erbjuder sig helt nya möjligheter till utbyte över disciplinära och nationella gränser, men i centrum står gränssnittet mellan kvantitativa och kvalitativa metoder. De nya typer av data som blir tillgängliga är i första hand givna för kvantitativa metoder och ställer nya slags krav på överväganden kring representativitet, reproducerbarhet och falsifierbarhet. I nästa skede bör dessa data också utnyttjas för kvalitativt inriktad forskning. Det handlar dels om att berika traditionella kvalitativa forskningsinriktningar med nya material och metoder, dels om att utveckla helt nya kombinationer av kvantitativ och kvalitativ forskning. Möjligheterna tycks avsevärda att etablera nya former för utbyte av material, frågeställningar och metoder inte bara inom humaniora respektive samhällsvetenskap, utan också mellan dem.

Sammanfattningsvis gäller att infrastruktursatsningar inom humaniora och samhällsvetenskap bör karaktäriseras av utbyggnaden av flera starka infrastrukturer med resurser för att utveckla användning och

⁷ Vetenskapsrådet, "Vetenskapsrådet: Årsredovisning 2017" (2018), s. 42, https://publikationer.vr.se/produkt/arsredovisning-2017/?_ga=2.43285989.1174555111.1523962982-1835267094.1284565244, hämtad 17 april 2018., s. 42.

metoder; att utbyggnaden präglas av långsiktighet och samordning samt att resurser skjuts till för digitaliseringen av olika typer av empiriskt material liksom redskap och metoder för att bearbeta det forskningsmässigt. I de följande avsnitten beskrivs behoven närmare för olika typer av forskningsinfrastrukturer.

Register

Samhällsvetenskaplig registerforskning har en lång och stark tradition i Sverige, inte minst baserad på de unika långa registerserier som finns tillgängliga här. Den stora satsningen på registerforskning, med förbättrad tillgänglighet samt utökad samordning av register och kompetensutvecklingsinsatser har öppnat upp viktiga möjligheter för den samhällsvetenskapliga forskningen. Dock kan konstateras att utbyggnaden så här långt främst inriktats på individregister, och stödresurser har utformats med framför allt medicinska tillämpningar i åtanke. För utveckling av samhällsvetenskapliga analyser behöver fler typer av register kombineras. Bland annat bör det finnas möjligheter att länka individdata till mikrodata om exempelvis de organisationer där de är anställda med bokföringsdata och andra register på företagsnivå. Detta är nödvändigt för integrerade studier av individ- och företagseffekter i respons till olika centrala samhällsfenomen som exempelvis teknisk utveckling och globalisering. På samma sätt som för individdata krävs paneldata på mikronivå över företag och en långsiktighet och stabilitet i datauppbyggnaden. Kombinerade historiska och nutida register har också potential att skapa nya viktiga forskningsfält.

Vidare är kompetensen när det gäller samhällsvetenskaplig registerforskning ojämnt fördelad. Inom vissa ämnen och vissa miljöer är kompetensutvecklingsbehovet stort. Inom registerforskningen har också påtalats behov av dokumentation om hur registerdata används samt upprättandet av en infrastruktur som gör dokumentationen lättillgänglig. Skälet är att det idag saknas metodstandard, vilket kan leda till studier som är svårjämförbara och i vissa sammanhang också undermålig metodanvändning.

Databaser

Några mycket starka och internationellt använda databaser har över åren utvecklats inom exempelvis språkvetenskap, historia, demografi, arkeologi, ekonomi, sociologi och statsvetenskap. Flera av dessa används nationellt såväl som internationellt. Databaserna har tidigt utvecklats för öppen tillgång, vilket möjliggör bred användning inom såväl forskning som utbildning och naturligtvis i samhället i övrigt. Samtidigt utvecklas nya databaser inom ramen för enskilda forskningsprogram. Databaserna ställer också stora krav på stödresurser och på kompetens. En stor potential finns för att nya forskningsområden och nya metodkombinationer om metodkompetensen vidareutvecklas.

Laboratorier

Enskilda forskargrupper och universitetsspecifika samarbeten inom humaniora och samhällsvetenskap (till exempel Humanistlaboratoriet vid Lunds universitet) utvecklar idag lokal kompetens för användande av kvantitativa beteendedata. Applikationsmöjligheterna är stora och sträcker sig från rörelsemätningar i dans (så kallad *motion capture*), till hjärnabbildning i språkstudier (EEG, fMR), ögonrörelsemätningar på barn och vuxna inom psykologi, ekonomi samt freds- och konfliktforskning. Sådana nya metoder inom humaniora och samhällsvetenskap utgör ett komplement till tidigare utvecklade, ofta kvalitativa, metoder och möjliggör ökat samarbete mellan forskare inom olika discipliner och forskningsområden. Utvecklingen hämmas dock av stora infrastrukturkostnader, kompetensbrist (forskare med både ämnes- och programmeringskompetens är fortfarande en bristvara inom det humanistiska och samhällsvetenskapliga fältet) och avsaknad av gemensamma e-infrastrukturer för analys och öppen spridning av tidsseriedata.

Idag finns små möjligheter att finansiera dylika projekt. Vissa finansieringsmekanismer finns dock tillgängliga via Europeiska unionen. Marie Curie Initial Training Networks är en finansieringsform som framgångsrikt kopplat samman forskare med intresse för metodutveckling med teknikföretag. Europeiska forskningsrådets (European Research Council, ERC) bidragsform *proof-of-concept* är en annan finansieringsform som betonar både kommersialisering och samhällsnytta. Den är dock endast tillgänglig för forskare som redan har anslag från Europeiska forskningsrådet. I ett svenskt sammanhang finns få plattformar för lokala infrastrukturer och e-infrastruktur.

Den snabba utvecklingen av laborativa studier inom humaniora och samhällsvetenskap, ofta initierat av enskilda forskargrupper och nätverk för att täcka lokala behov, kräver långsiktig finansiering. En öppen årlig utlysning för småskalig infrastruktur och e-infrastruktur som utvärderas utifrån ett internationellt perspektiv skulle utgöra ett viktigt steg för att skapa bättre förutsättningar för dessa initiativ. Utifrån en sådan infrastruktursatsning kan också nya infrastrukturer växa fram, anpassade till morgondagens behov av avancerade analyser och öppen tillgång till data inom humaniora, samhällsvetenskap, medicin och hälsa.

Digital humaniora

Under paraplybegreppet digital humaniora ryms en samling infrastrukturer och forskningsinriktningar inom framför allt språkvetenskap, litteraturvetenskap, arkeologi, historia samt i gränslandet med bland annat psykologi och media- och kommunikationsvetenskap, vilket egentligen skulle motivera beteckningen digital humaniora och samhällsvetenskap. Gemensamt för dessa områden är att de är stadda i stark utveckling, att de har bidragit till att internationalisera svensk humaniora och samhällsvetenskap, att de utgör viktiga nav för tvärvetenskapliga samarbeten och att de har öppnat nya forskningsfrågor och forskningsfält. Gemensamt är också behoven av samordning, kompetensutveckling, stödfunktioner och en långsiktig finansiering.

I internationell jämförelse har den svenska digitaliseringen och tillgängliggörandet av kulturarvssamlingar i stora stycken släpat efter med påtagliga tillkortakommanden som en konsekvens. Det handlar inte bara om att digitalisera existerande samlingar och därigenom underlätta tillgängligheten, utan också om att göra dem sökbara på nya sätt samt att koppla samman olika typer av data, exempelvis geokodning. Satsningen på digitalisering och tillgängliggörande från 2018 ger visserligen en viktig grund för vidareutveckling av forskningen i delar av området. Men påtagliga behov återstår både vad avser digitalisering av kulturarvet och det bredare området digital humaniora. Ansenliga resurser behöver skjutas till för att digitalisera ytterligare material samt utveckla redskap och metoder för att bearbeta dem.

Många gånger kommer digitaliserat svenskt material att vara unikt ur ett internationellt perspektiv eftersom det utgörs av omfattande samlingar i långa serier som inte förstörts av exempelvis krig eller naturkatastrofer. I Sverige är också möjligheterna att koppla samman olika digitaliserade samlingar och register större än i många andra länder tack vare en lång historia av informationsinsamling, som i sig innebär en stor potential för utvecklingen av svensk humaniora och samhällsvetenskap med komparativa fördelar internationellt. Läget är jämförbart med utgångsläget för svensk och nordisk registerforskning för 20 år sedan. Utvecklingen kommer inte bara att leda till att data blir mer lättillgänglig, utan även till förändringar i forskningsmönster. Nya forskningsfrågor kommer att uppstå när etablerad forskning konfronteras med nya data och nya metoder. Nya metoder kommer att utvecklas samtidigt som etablerade metoder kommer att sprida sig till nya tillämpningsområden och vidareutvecklas.

Men digitaliseringen kommer även att ställa den humanistiska och samhällsvetenskapliga forskningen och forskarutbildningen inför nya utmaningar. Inom många områden är behovet stort att utveckla metodkompetensen, både för att hantera stora digitaliserade datamängder samt att bedriva forskning på dem. Utbildningen både vad gäller metoder som redan nu används inom enskilda forskningsområden och metoder som rör sig över områdesgränser behöver förstärkas. Att finna och koordinera resurser för denna omfattande kompetensutveckling är en stor utmaning, i synnerhet inom ett ämnesområde som ofta präglas av relativt små forskningsmiljöer med utpräglad resursbrist.

Universitetsbiblioteken med betydande samlingar, särskilt vid de äldre universiteten, har hittills tagit ett stort ansvar för digitalisering och tillgängliggörande av material för forskning. De kommer fortsatt att vara viktiga nav för utvecklingen av digital humaniora och samhällsvetenskap. Många museer förlitar sig idag på kommersiella system för databaser och tillgängliggörande som ofta är funktionella men olikartade, vilket kan skapa problem för långsiktigt bevarande. Svensk Nationell Datatjänst skulle kunna utnyttjas för att skapa en funktion för att hantera även detta material. Resurser som Svensk Nationell Datatjänst och Alvin skulle också kunna utvecklas till instanser som erbjuder kvalificerade redskap och material också för utforskning av material. En alternativ lösning vore att etablera forskningsmiljöer som plattformar som gjorde det möjligt att utforska material från en lång rad källor med en ständigt växande uppsättning av redskap i ständig dialog inom och mellan olika forskningsprojekt. Det handlar alltså i så fall om att förena (inte slå samman) olika forskningsmiljöer till starkare och effektivare sammanhang och plattformar. SWE-CLARIN kan på sikt förhoppningsvis fylla en del av behovet.

BILAGA 3

Underlag för rekommendationer om forskningsetik och integritet i forskningen

Bakgrund

Som underlag för resonemangen och rekommendationerna om forskningsetik och integritet i forskningen organiserades ett rundabordssamtal i Stockholm på eftermiddagen den 20 juni 2018 av Anna Dreber Almenberg, Sveriges Unga Akademi, och Johannes Persson, Lunds universitet, på uppdrag av ämnesrådet för humaniora och samhällsvetenskap. Deltagare var ledamöter i Sveriges Unga Akademi samt representanter för Vetenskapsrådet. Rundabordssamtalet föregicks av att fyra förberedande inlägg distribuerades till deltagarna författade av Johannes Persson, Lunds universitet, samt fyra ledamöter i Sveriges Unga Akademi: Anna Dreber Almenberg, Staffan Lindberg, Ericka Johnson och Karl Wennberg. Inläggen behandlade vilka forskningsetiska frågeställningar som är särskilt viktiga att ta upp ur samhällsvetenskapliga och humanistiska perspektiv.

Medverkande vid rundabordssamtalet den 20 juni 2018 var från Sveriges Unga Akademi ledamöterna Anna Dreber Almenberg, Ericka Johnson och Karl Wennberg samt vd Anna Wetterbom. Medverkande från Vetenskapsrådet var Thomas Kaiserfeld och Viveca Östberg, ämnesrådet för humaniora och samhällsvetenskap, Nils-Eric Sahlin, ordförande i Vetenskapsrådets expertgrupp för etik, Kerstin Sahlin, huvudsekreterare för humaniora och samhällsvetenskap, samt Anders Sundin, koordinator för humaniora och samhällsvetenskap. Deltog gjorde också Johannes Persson, professor i teoretisk filosofi, Lunds universitet.

Underlag

I de texter som distribuerades före rundabordssamtalet framkom tydligt några huvudlinjer. För det första upplevde många att de redovisningar som krävdes i samband med ansökningar om etikprövning i alltför stor utsträckning präglades av en viss typ av forskning och forskningsideal, framför allt hypotesprövande studier där intrycket är att framför allt medicinsk forskning utgör normen. Det kan därför vara svårt att fånga de problem som präglar forskningsprojekt inom humaniora och samhällsvetenskap mer specifikt, inte minst när det gäller hermeneutiska forskningsansatser. Konkret saknas en så enkel sak som en fråga i underlaget som krävs för etikprövning om det finns något ytterligare som borde redovisas i ansökan.

En lösning kan vara att etikprövningsnämnder begär in olika underlag beroende på vilket ämnesområde ansökan avser. Men här fanns också förslag om att förenkla förfarandet genom att inrätta etikprövningsnämnder på mer lokal nivå, exempelvis vid varje universitet eller en för varje ämnesområde eller något slags kombination av en sådan geografisk eller ämnesmässig uppdelning. Oavsett vilket är det av vikt att arbeta långsiktigt för att regler och ansökningsförfarande för etikprövning som är relevanta för alla ämnesområden införs. Annars är risken stor att det skapas incitament för att bryta mot gällande regler eller, alternativt, att forskare väljer forskningsmetoder som inte kräver etikprövning.

Andra konkreta rekommendationer som framkom i underlagen var möjligheter att kunna etikpröva forskning som avser andra subjekt än svenska, något som inte är möjligt idag. Frågan hänger samman med ett större problem som innebär att etikprövningstillstånd inte ges till ansökningar som avser forskning som inte behöver etikprövas. Detta kan innebära problem vid publicering eftersom vissa vetenskapliga publikationer kräver godkänd etikprövning och inte accepterar besked om att etikprövning inte krävs.

I underlagen blev också en spänning tydlig mellan å ena sidan förslag om att forskningsfinansiärer bör ställa högre krav på forskningsprojektansökningar som exempelvis förregistrering av analysplaner för att minska antalet frihetsgrader i analyserna, å andra sidan att humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning inte sällan reagerar och påverkas av samtida skeenden vilket borde innebära möjligheter till större flexibilitet i pågående forskningsprojekt. Här höjdes samtidigt varnande fingrar för alltför stor flexibilitet i prövningen eftersom det riskerar att leda till att prövningen gäller ett forskningsprojekt som sedan förändras så mycket att tillståndet blir irrelevant.

Andra konkreta rekommendationer i underlagen gällde registerforskning och krav på dokumentation om hur registerdata, som inte sällan innehåller känsliga personuppgifter, används samt upprättandet av en infrastruktur

som gör dokumentationen lättillgänglig. Skälet är att det idag saknas metodstandard, vilket kan leda till studier som är svårjämförbara och i vissa sammanhang också undermålig metodanvändning.

Vad som framför allt framhölls i underlagen var dock införandet av kurser i forskningsetik – inte kursmoment eller andra enstaka insatser, utan hela kurser – med kompetenta lärare som arbetade med väl avpassade studentgrupper som möjliggör relevanta övningar och examination. Den här typen av kurser borde finnas tillgängliga för studenter, forskarstuderande samt forskare. Inte minst är de viktiga på olika professionella utbildningsprogram som leder till yrkesexamen som läkare eller civilingenjör.

Diskussion

Tidigt i diskussionen framkom att de lokala forskningsmiljöerna bär ett stort ansvar för att forskningsetiska överväganden diskuteras konkret och kontinuerligt. Det handlar om att denna typ av frågor måste tillåtas att återkomma i olika sammanhang som seminarier och forskningsredovisningar samt i handledning på grundläggande nivå, liksom på avancerad nivå och inom forskarutbildningen. För att säkerställa att forskningsetiska diskussioner förekommer i de lokala forskningsmiljöerna är olika typer av kurser grunden som då bör vara så diversifierade att de kan vända sig till alla kategorier av forskare och lärare.

Just diversifieringen är viktig, inte minst med tanke på att forskningsetiska problem och dilemman kan skilja sig mycket åt mellan olika ämnesområden. När det gäller initiativen för att reformera systemet för forskningsetiska överväganden är dessa tveklöst mycket välkomna.⁸ Men det kan finnas skäl att också diskutera möjligheterna att avpassa olika institutionaliserade insatser för kompetenshöjning eller säkerställande av kontroll utifrån de olika behov som kan förekomma i skilda sammanhang och ämnesområden. Inte minst inom konstnärlig forskning vore det önskvärt att skapa förutsättningar för en mer initierad forskningsetisk diskussion som tar hänsyn till de särskilda villkor som gäller här. Den konstnärliga forskarens roll som konstnär och som lärare och forskare kan skapa svårbemästrade konflikter när det gäller forskningsetiska överväganden eftersom den konstnärliga verksamheten som sådan inte kräver etikprövning samtidigt som den konstnärliga forskningen gör det. Många exempel kan ges på framgångsrik konstnärlig verksamhet som helt bygger på normbrytande ifrågasättande av etablerade ställningstaganden, inte minst etiska.

En aspekt på förutsättningarna att bygga upp forskningsetisk kompetens och medvetenhet inom humaniora och samhällsvetenskap är att många ämnen finns företrädna på flera lärosäten, det kan ibland handla om flera tiotals. Det blir då viktigt att den forskningsetiska diskussionen och insatserna för kompetensuppbyggnad samordnas så att det inte utvecklas olika förhållningssätt på olika universitet och högskolor. Här kan finnas anledning att utveckla gemensamma nationella plattformar eller andra forum för samordning.

Principiellt kan det finnas två grundläggande skäl till forskningsetiska överväganden. För det första kan det handla om forskning som utförs med hjälp av individuella subjekt som exempelvis försökspersoner eller informanter. Vid bristfälliga forskningsetiska avvägningar riskerar i första hand studieobjekt att skadas och i andra hand vetenskapen att skadas som institution. För det andra kan det handla om forskning som genomförs med bristfälliga metoder. Vid otillräcklighet i dessa sammanhang riskerar i första hand vetenskapen som institution att skadas.

Ett av de grundläggande hindren för god forskningsetik är konkurrensen inom forskarsamhället som kan leda till en hetsjakt på att publicera intressanta forskningsresultat i tidskrifter med högt genomslag. En konsekvens kan vara att forskare inte alltid primärt strävar efter ny kunskap eller att vederlägga eller bekräfta tidigare vunnit kunskap. Istället riskerar forskare att drivas av att publicera, något som i sin tur kan skapa incitament att ta genvägar som innebär att forskningsetiska överväganden åsidosätts, inte minst den typen som handlar om bristfälliga metoder. En konsekvens kan vara att redovisningen av studier och analyser görs på ett sätt som inte skapar de bästa förutsättningarna för att reproducera undersökningen. Som en följd kan reproducerbarheten inom forskning generellt bli lidande. En annan konsekvens kan vara att forskare avstår från att publicera resultat som försvagar de egna slutsatserna eller att referenser utelämnas för att den egna studien ska framstå som mer originell än den kanske är.

Den här typen av risker kan öka i samband med att allt högre krav ställs på forskare att inte bara ägna sig åt forskning och undervisning utan att dessutom samverka med externa intressen i olika sammanhang som

⁸ SOU 2017:10; SOU 2017:104.

uppdagsforskning. Forskningsinsatser som inte avser att publiceras, utan istället görs på uppdrag av en extern finansär för att användas internt av denna behöver exempelvis inte etikprövas. När olika typer av verksamheter blandas och råkångarna mellan dem inte hålls helt klara, som dem mellan forskning som syftar till publicerbara resultat och forskning som syftar till resultat för en finansierande användare, ökar risken att forskningsetiska överväganden hamnar på undantag. Det är inte heller alltid på förhand bestämt hur en viss studie kommer att redovisas, som en intern rapport eller som en forskningspublikation, något som i längden förstås inte är forskningsetiskt hållbart. Förhållandena kan bli ännu mer komplicerade om delstudier och andra undersökningar inom ramen för ett projekt genomförs av studenter som inte lyder under samma bestämmelser och vars arbeten exempelvis inte behöver etikprövas. I dessa situationer bär handledaren ansvaret för att forskningsetiska bestämmelser och principer följs. Men grunden för problematiken är alltså att det numera finns en hel rad olika förväntningar på vad universitetsforskare ska bidra med i olika sammanhang och att förväntningarna dessutom hela tiden tycks öka.

Inom ramen för denna problematik finns också diskussionerna om öppen vetenskap som innebär ökade krav på att både forskare och allmänhet ska få ökad tillgång både till data som olika undersökningar vilar på liksom de publicerade resultat som analyserna lett till. Till detta kommer ökade krav på att allmänheten också ska få större möjligheter att påverka de forskningsproblem som forskare arbetar med, så kallad *citizen science* eller medborgarforskning. Det är inte otänkbart att sådana initiativ exempelvis kan leda till krav på att samhällsvetenskapliga forskare ska undersöka vilka samhällsgrupper som begär flest brott, vilka som är mest långtidssjukskrivna eller vilka som upptar mest av samhällets gemensamma resurser. Den här typen av krav kan ställa forskaren inför mycket svåra forskningsetiska dilemman och innebär att forskningsetik hänger intimt samman med frågan om integritet i forskningen. I det sammanhanget framfördes synpunkten att det ofta kan vara bra att verka för öppen forskningsdata. Samtidigt måste sådan öppenhet hanteras med mycket stor aktsamhet eftersom öppen tillgång till data kan utnyttjas på många olika sätt utan att det finns garantier för att de är vetenskapligt grundade. Rimligen borde öppenheten inte vara total utan ledsagas av något slags dokumentation och information om öppna datas möjligheter och begränsningar.

När det gäller medborgarforskning framkom mycket tydligt åsikten att forskning måste initieras av forskare och inte av andra externa intressenter annat än då det gäller uppdragsforskning vars förutsättningar i så fall ska vara tydligt angivna och hanteras i särskild ordning. I sammanhanget kan det vara värt att påminna om högskolelagens (1992:1434) formulering att forskningsproblem får väljas fritt, forskningsmetoder får fritt utvecklas och forskningsresultat får fritt publiceras (1 kap. 6 §). Även sammanslutningen av europeiska vetenskapsakademier, All European Academies (ALLEA), poängterar vikten av integritet i forskningen och att forskningsetiska diskussioner inte inkräktar på denna grundläggande princip.⁹

Många av de forskningsetiska problem och överväganden som diskuterades kan som synes inte lösas enkelt med tydliga och konkreta åtgärder en gång för alla. Istället handlar det ofta om att skapa institutionella förutsättningar för att hålla frågor levande och på så sätt skapa förutsättningar för att hitta lösningar i de skilda sammanhang där de uppstår och med de specifika förutsättningar som gäller där och då. Vad som däremot kan diskuteras mer övergripande är vad som är eftersträvarsvårt och vad som inte är det.

Slutsatser

Den hårda och för det mesta kvalitetsdrivande konkurrensen inom forskarvärlden riskerar att undersökningar som ökar möjligheterna till publikationer i tidskrifter med högt genomslag premieras snarare än undersökningar som syftar till att vinna ny välgrundad kunskap eller till att bekräfta eller vederlägga tidigare vunnen kunskap. För att motverka dessa potentiellt negativa sidor av forskningskonkurrens är det viktigt att skapa medvetenhet om forskningsetiska ställningstaganden samt institutionella förhållanden som säkerställer att forskningsetiska frågor hålls aktuella.

Det finns idag också en hel rad olika förväntningar på universitetsforskare vars kravbild inte längre består av bara forskning och undervisning. Det handlar exempelvis om att samverka med olika samhällsintressen, finansiera forskningsprojekt, öka andelen uppdragsutbildning samt även i allt större utsträckning administrera

⁹ ALLEA, "The European Code of Conduct for Research Integrity" (2017), https://ec.europa.eu/research/participants/data/ref/h2020/other/hi/h2020-ethics_code-of-conduct_en.pdf, hämtad 6 augusti 2018.

forskning och undervisning med mera. Dessa olika roller med olika forskningsetiska regelverk kan innebära att risken för att det skapas gråzoner där forskningsetiska överväganden inte alltid betraktas som lika viktiga ökar. Antalet olika krav på universitetsforskarens verksamhetspalett tycks dessutom hela tiden öka.

En viktig utgångspunkt för att komma till rätta med hinder och hot mot medvetenheten om vikten av forskningsetiska överväganden är att lokala forskningsmiljöer bär ett stort ansvar för att denna typ av frågor diskuteras och hålls levande. Till detta behövs institutionellt stöd som exempelvis kurser som är väl avpassade för de lokala behoven där även olika förutsättningar för olika ämnesområden bör beaktas. Diversifiering är viktig eftersom forskningsetiska problem kan se mycket olika ut inom olika ämnesområden.

BILAGA 4

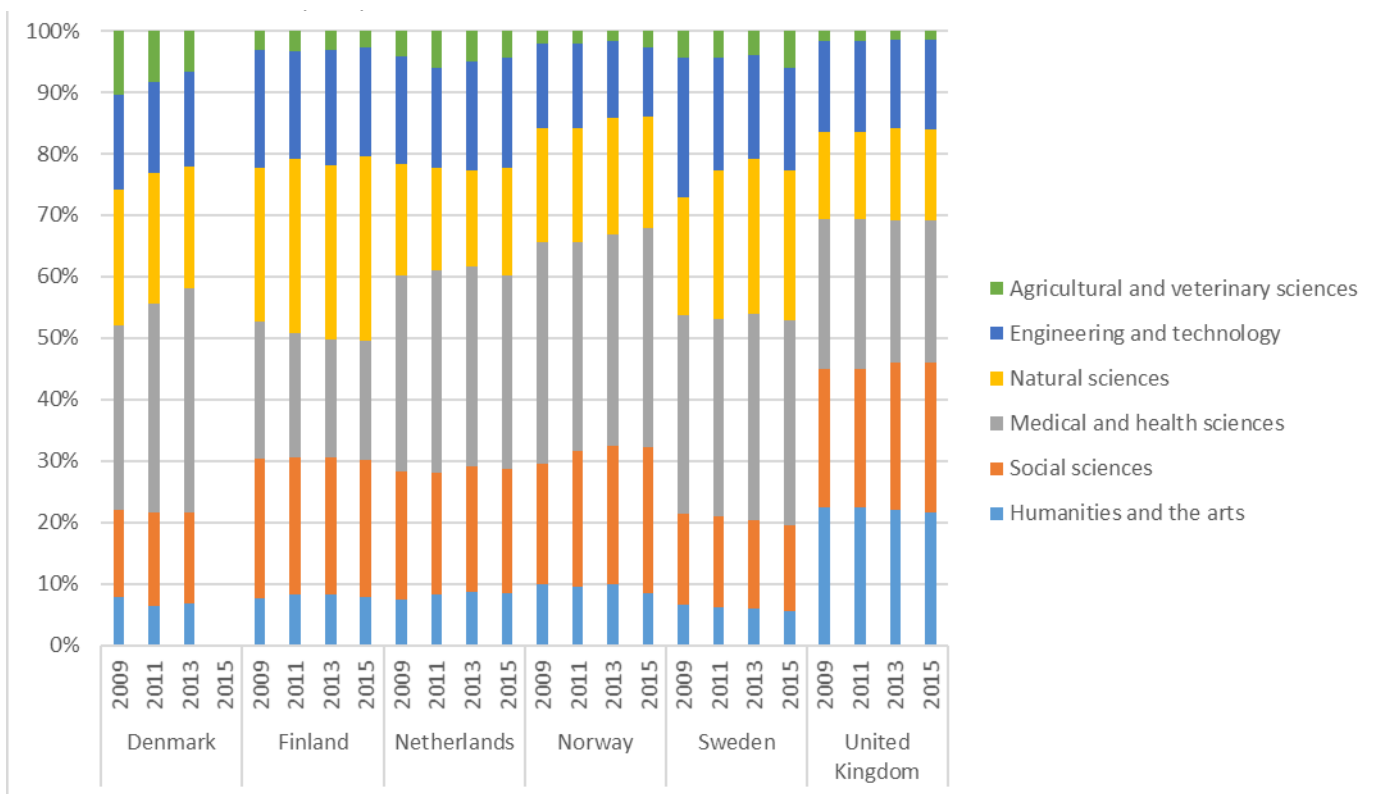
Förutsättningar för forskningen

I det här avsnittet görs en genomgång av förutsättningar för humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning i Sverige. Den baseras i första hand på uppföljningar och analyser av Vetenskapsrådet och Universitetskanslersämbetet. Här behandlas särskilt omfattning av forskningsmedel inom området, koppling mellan forskning och utbildning, karriärvägar samt mobilitet. Genomgången visar att forskningsförutsättningarna delvis är likartade för olika ämnesområden, exempelvis när det gäller behov av förbättrade villkor för yngre forskare, jämställdhet, tydliga karriärvägar samt stöd för mobilitet och internationalisering. I flera avseenden skiljer sig dock forskningens förutsättningar inom humaniora och samhällsvetenskap från andra ämnesområden. Det gäller bland annat andelen forskning relativt utbildning vid lärosäten, andel basfinansiering samt antal tillgängliga externa finansiärer inom området, infrastruktur samt tjänstestrukturer vid lärosätena.

Först diskuteras användningen av forskningsmedel inom humaniora och samhällsvetenskap, ett resonemang som sedan knyts till en presentation av andelen basfinansiering inom området, mängden tillgängliga externa forskningsmedel samt utbildningsuppdragets betydelse för ämnesområdets forskningsfinansiering. Därefter presenteras tjänstestruktur samt kompetensbehov inom området. Också mobilitet och internationalisering inom området presenteras, baserat på aktuella analyser. Sammantaget leder detta fram till ett identifierat behov av reformer av systemet för högre utbildning och forskning i syfte att förbättra förutsättningar för forskning, kompetensförsörjning samt den högre utbildningens forskningsanknytning.

Finansieringen av forskning inom humaniora och samhällsvetenskap i ett internationellt sammanhang

Jämfört med i de nordiska grannländerna, Danmark undantaget, går en förhållandevis liten andel av de samlade forskningsintäkterna i Sverige till forskning inom humaniora och samhällsvetenskap. Figuren nedan visar att medan humanioras och samhällsvetenskaps andel av forskningsintäkterna når strax över 20 procent i Sverige, så uppgår de till över 30 procent i både Norge och Finland. Skillnaden är än mer markant mellan Sverige och en av Europas största forskningsnationer, Storbritannien, där humanioras och samhällsvetenskaps andel uppgår till cirka 45 procent av forskningsintäkterna.

Figur 16. *Fördelningen av FoU-medel till ämnesområden för Danmark, Finland, Nederländerna, Norge, Sverige och Storbritannien. Data från OECD.*

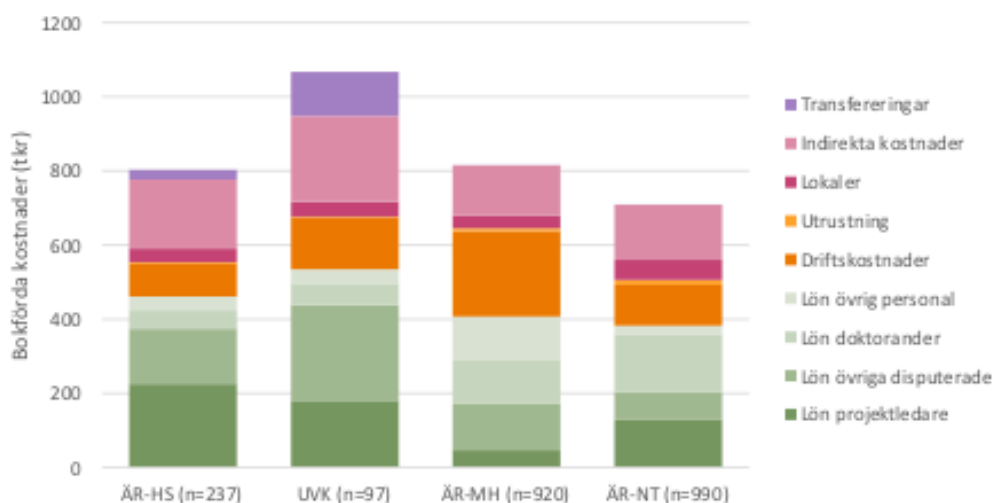
Det är svårare att ta fram internationellt jämförbar statistik om personal inom högskolesektorn, eftersom tjänstekategorierna skiljer sig åt betydligt länderna emellan. Dock visar en jämförelse mellan ett urval av svenska, danska och norska lärosäten, att svenska professorer och i synnerhet lektorer – de senare en stor personalkategori inom svensk humaniora och samhällsvetenskap – ges betydligt mindre möjligheter att forska inom ramen för sin tjänstgöring jämfört med sina nordiska kollegor. Vid danska och norska lärosäten ges universitetslärare möjlighet att forska ungefär hälften av sin arbetstid, medan svenska universitetslektorer i genomsnitt kan ägna cirka en femtedel av sin arbetstid till forskning.¹⁰

Forskningsmedlens omfattning, fördelning och användning

Vetenskapsrådets uppföljningar visar, som framgår av figuren nedan, att humanistiska och samhällsvetenskapliga forskare som tilldelas anslag av Vetenskapsrådet använder dessa medel för att i första hand finansiera egen forskningstid. Inom ämnesområdena medicin och hälsa samt naturvetenskap och teknik används en betydligt större andel av de externa forskningsmedlen för att finansiera doktorander och juniora forskare, för inköp av förbrukningsmaterial etcetera. För forskare inom humaniora och samhällsvetenskap är istället den allt annat överskuggande betydelsen av externa forskningsmedel att kunna få tid i sin egen anställning till forskning. Förhållandet förklaras delvis av hur forskning bedrivs inom ämnesområdet, men till avgörande del av mängden tillgängliga externa forskningsmedel för humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning, basanslagets fördelning med liten andel forskning i tjänsten för flertalet verksamma lärare, de stora

¹⁰ Brommesson et al, "Att möta den högre utbildningens utmaningar". IFAU:s rapport nr. 2016:4, s. 50–51.

och spridda utbildningsuppdragen samt tjänstestrukturen. Inledningsvis bör också påpekas att det finns en stor variation inom humaniora och samhällsvetenskap.

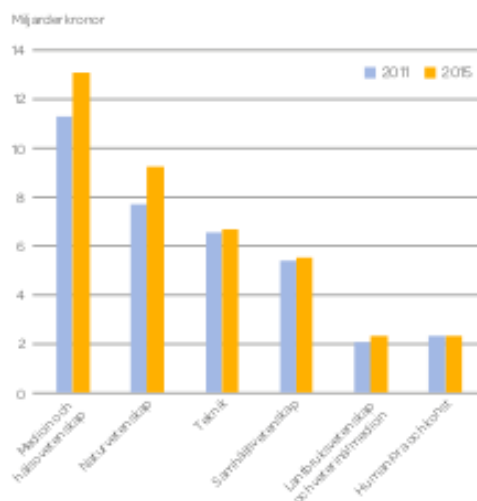

Figur 17. Användning av projektmedel från Vetenskapsrådet 2014, fördelat på ämnesråd och kommittéer.¹¹

Det är vanligt inom naturvetenskap och teknik samt medicin och hälsa med en modell som innebär att doktorander, juniora forskare och seniora forskare arbetar integrerat i gemensamma forskargrupper som delar tillgängliga resurser. Det humanistisk-samhällsvetenskapliga ämnesområdet präglas mer av individuella insatser som inte behöver vara bundna till seniora forskare. Även yngre forskare bidrar ofta till förnyelse av forskningsfält, något som inte minst visas av att beviljandegraden för yngre forskare är större inom ämnesrådet för humaniora och samhällsvetenskap än inom Vetenskapsrådets andra ämnesråd och kommittéer. Generellt betraktat tycks det inom humaniora och samhällsvetenskap ändå vara svårare att skapa karriärmässigt integrerade forskargrupper med mer specialiserade inriktningar, något som återspeglas i att det ännu är mycket ovanligt att vetenskapliga publikationer har fler än några få författare.

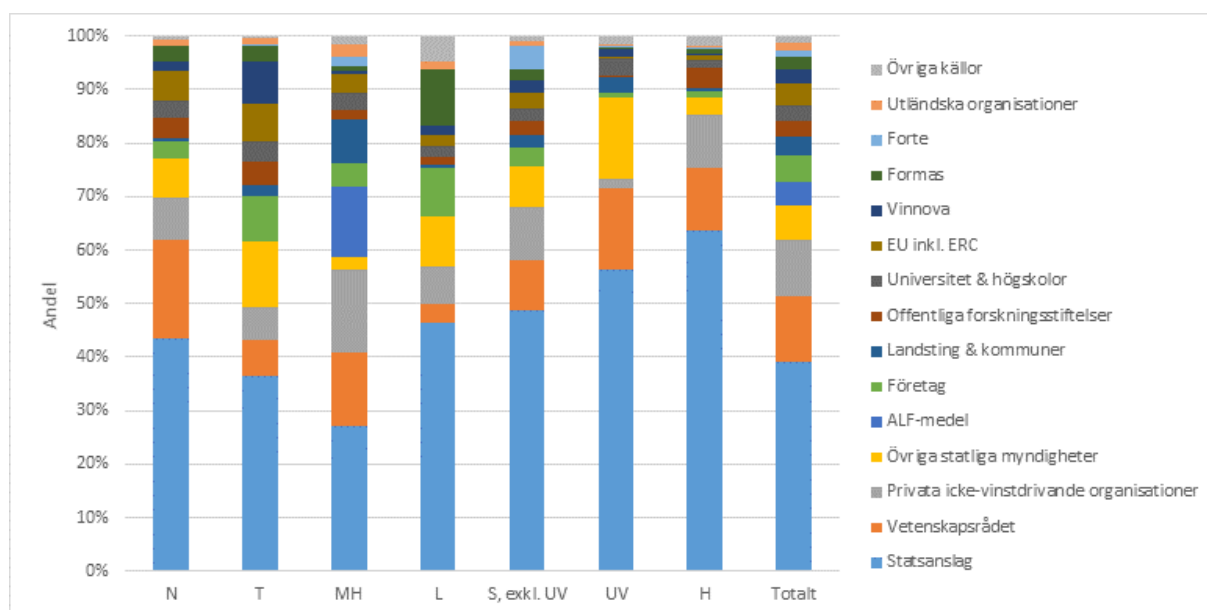
Generellt sett skiljer sig också forskningens villkor och förutsättningar inom humaniora och samhällsvetenskap från de som gäller inom andra ämnesområden genom att både antalet tillgängliga externa finansierare som stöder forskning inom ämnesområdet och tillgänglig basfinansiering är väsentligen lägre. Inom Vetenskapsrådet gäller att ämnesrådet för humaniora och samhällsvetenskap förfogar över ungefär en fjärdedel av de resurser som ämnesrådet för naturvetenskap och teknik har och ungefär en tredjedel av resurserna för medicin och hälsa. Förutom att de forskningsresurser som avsätts till humaniora och samhällsvetenskap är relativt små är en väsentlig andel, nära en femtedel, av de forskningsmedel som Vetenskapsrådet fördelar inom ämnesområdet viktiga för särskilda utlysningar. Till detta kommer att Rådet för forskningens infrastrukturer fördelade knappt 4 procent av sina resurser 2017 till infrastrukturer inom humaniora och samhällsvetenskap. En viss ökning av finansiering av humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning genom satsningar i 2016 års forskningsproposition (prop. 2016/17:50) och omfördelningar inom Vetenskapsrådet ändrar inte i grunden på detta förhållande.

¹¹ Vetenskapsrådet, "Villkor och förutsättningar för Vetenskapsrådets bidragsmottagare – en undersökning av hur projektmedel används och av unga forskares anställningsförhållanden" (2017), s. 22, <https://publikationer.vr.se/produkt/villkor-och-forutsattningar-for-vetenskapsradets-bidragsmottagare-en-undersokning-av-hur-projektmedel-anvands-och-av-unga-forskars-anstallningsforhallanden/>, hämtad 13 april 2018.

Figur 18. Lärosätenas intäkter för forskning och utbildning på forskarnivå 2011 och 2015, fördelade på forskningsämnesområde i miljarder kronor.¹²

Mönstret återkommer bland andra privata och statliga finansiärer. Av figuren nedan framgår att tillgången till extern finansiering är mycket begränsad inom särskilt humaniora, vilket också innebär att området utmärker sig genom en mycket hög andel basfinansiering relativt extern finansiering.

Figur 19. Relativ fördelning av intäkter för forskning och utveckling 2015, fördelat på finansiär.¹³

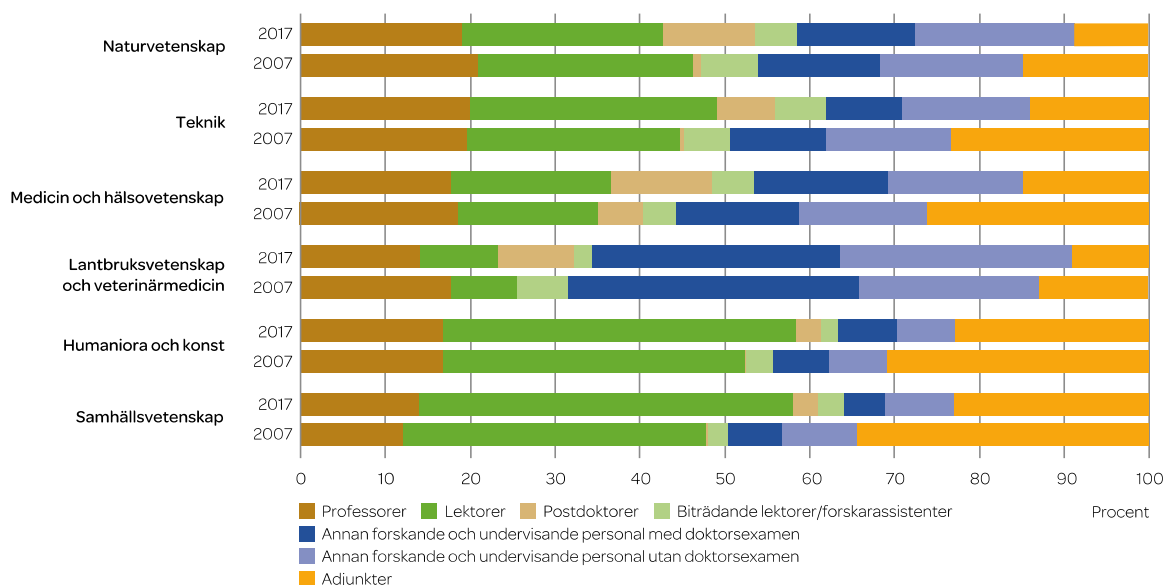
¹² Universitetskanslersämbetet, "Universitet och högskolor: Årsrapport 2017", Universitetskanslersämbetet Rapport 2017:8 (2017), s. 135.

¹³ "Statistik om forskningssystemet", Vetenskapsrådet, 14 maj 2018, Dnr 3.1-2018-5958, s. 5.

Samtidigt som ämnesområdet humaniora och samhällsvetenskap alltså har väsentligen mindre tillgängliga forskningsresurser gäller att andelen helårsstudenter inom humaniora och samhällsvetenskap utgör 56 procent av det totala antalet, medan helårsstudenterna inom naturvetenskap och teknik utgör 25 procent.¹⁴ Sammantaget innebär detta att ämnesområdet humaniora och samhällsvetenskap präglas av betydligt större insatser inom grundutbildningen och betydligt mindre möjligheter att bedriva forskning och forskarutbildning än vad som gäller inom andra ämnesområden. Denna diskrepans skapar helt andra förutsättningar för humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning i Sverige än de som gäller för andra ämnesområden. Härtill kommer att utbildningen kan vara spridd på många lärosäten och många små miljöer som exempelvis ekonomiämnet som finns företrätt på över 30 universitet och högskolor.

Utifrån en generell betraktelse av skilda institutionella förutsättningar att bedriva forskning kan ofta grupper och miljöer med stora grundutbildningsuppdrag ställas mot mer forskningsintensiva. Det hänger samman med att ett antal stora utbildningsområden har relativt lite extern forskningsfinansiering.¹⁵ På institutioner med mycket grundutbildning dominerar ofta tjänstekategorier som lektorer med relativt lite forskning i tjänsten. Eftersom undervisning ofta behöver planeras på längre sikt är tjänstestrukturen här ganska stabila med lägre andelar personal på tidsbegränsade anställningar. Med utgångspunkt i observationerna om de mindre tillgängliga forskningsresurserna och den högre andelen helårsstudenter inom humaniora och samhällsvetenskap är det rimligt att anta att ämnesområdet till större delar präglas av förhållanden som gäller vid miljöer med stora grundutbildningsuppdrag och till mindre del av förhållanden som gäller vid forskningsintensiva miljöer. Detta är en slutsats som också stöds av tillgänglig statistik från Universitetskanslersämbetet och Vetenskapsrådet.

För det första visar det sig att tjänstestrukturen ser delvis annorlunda ut med färre professurer och betydligt färre meriteringstjänster för yngre forskare samt fler lektorer och adjunkter inom humaniora och samhällsvetenskap i jämförelse med andra ämnesområden.

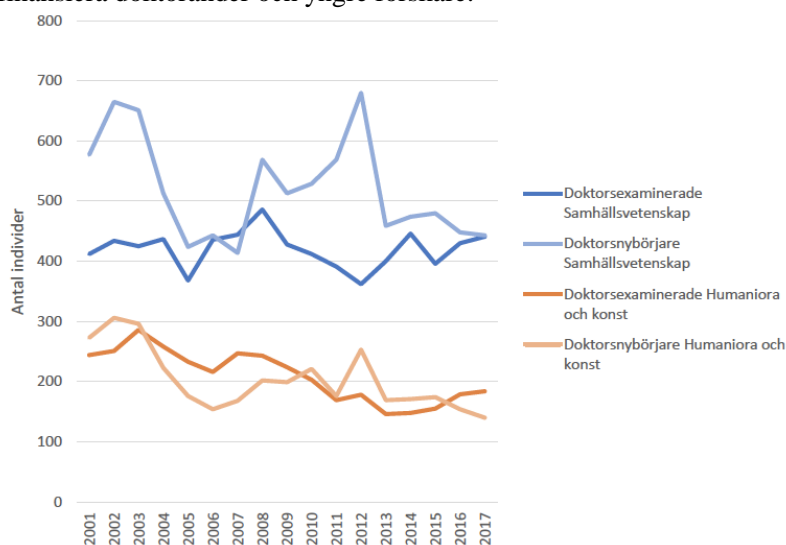
Figur 20. Forskande och undervisande personal 2017 i helårsekvivalenter, fördelade på anställningskategori och ämnesområde, procent.¹⁶

¹⁴ Universitetskanslersämbetet, "Universitet och högskolor: Årsrapport 2018", Universitetskanslersämbetet Rapport 2018:5 (2018), s. 45.

¹⁵ Utredningen om styrning för starka och ansvarsfulla lärosäten (Strut), U2017:05, Promemoria "Övergripande modellförslag för styrning av universitet och högskolor", 4 januari 2018, s. 8.

¹⁶ Universitetskanslersämbetet, "Universitet och högskolor: Årsrapport 2018", Universitetskanslersämbetet Rapport 2018:5 (2018), s. 125.

Om de betydligt färre meriteringsanställningarna inom humaniora och samhällsvetenskap kombineras med de vikande siffrorna för doktorandnybörjare ges en bild av ett ämnesområde som riskerar att få problem med kompetensförsörjningen på fem till tio års sikt om inte betydande insatser görs för att skapa bättre förutsättningar för att finansiera doktorander och yngre forskare.

Figur 21. Doktorandnybörjare och examinerade i humaniora och samhällsvetenskap 2001–2017.¹⁷

På en aggregerad nivå innebär denna skillnad i tjänstestruktur, för det andra, att fast anställda forskare och lärare inom humaniora och samhällsvetenskap ägnar en betydligt större del av sin arbetstid åt undervisning i jämförelse med fast anställda inom andra ämnesområden. Inom humaniora och samhällsvetenskap handlar det om ungefär lika delar forskning och undervisning för personal jämfört med ungefär dubbelt så mycket forskning som undervisning inom andra ämnesområden.¹⁸

Misstanken finns också att den tid som anställda lärare lägger på undervisning egentligen är större än vad som framgår i olika sammanhang. Skälet är att den årliga pris- och löneomräkningen inte fullt ut täckt kostnadsökningar som hyreshöjningar och nya löneavtal. Alltför stora förhoppningar har genom åren ställts till effektivitetsvinster genom användning av ny teknik etcetera. Resultatet har blivit att resurserna för grundutbildning urholkats, något som ofta påtalats.¹⁹ Eftersom ersättningen är lägst inom humaniora och samhällsvetenskap, knappt hälften jämfört med naturvetenskap och teknik samt knappt en tredjedel av medicin, är risken störst att det är inom just dessa områden som lärare behöver använda delar av sin forskningstid i tjänsten för att kunna göra en tillfredsställande insats inom undervisningen. Mot den bakgrunden är det inte förvånande om externa anslag mest används för att finansiera egen forskningstid.

För det tredje har externa uppdrag av olika slag blivit en tids- och arbetskrävande del av den akademiska vardagen för en betydande del av dagens universitetspersonal, i synnerhet inom kategorin professorer och förmodligen mest för kvinnliga professorer. Dessa insatser – olika typer av berednings- och förtroendeuppdrag hos forskningsfinansiärer som Vetenskapsrådet och Riksbankens Jubileumsfond och i privata forskningsstiftelser, styrelseuppdrag, referensgruppsarbete, utvärderings- och sakkunniguppdrag samt *peer-review*-arbete – är av yttersta vikt för att forskningssystemet ska fungera. I de allra flesta fall utförs uppdrag av det här slaget vid sidan om den reguljära tjänsten och utan någon kompensation i tjänstgöringsplan eller motsvarande. Vanligtvis finns inte heller de externa uppdragen med som poäng- och meriteringsgivande i

¹⁷ "Statistik om forskningssystemet", Vetenskapsrådet, 14 maj 2018, Dnr 3.1-2018-5958, s. 78.

¹⁸ Vetenskapsrådet, "Forskningsbarometern 2017" (2017), s. 41, https://publikationer.vr.se/produkt/forskningsbarometern-2017/?_ga=2.118146121.1163964144.1523606044-1835267094.1284565244, hämtad 13 april 2018.

¹⁹ Ann Fritzell, "Fortsatt utbyggnad—Fortsatt urholkning", SULF:s skriftserie (2012).

beräkningen av universitetens och högskolornas medelstillelning. Med hänsyn till hur pass värdefulla, tidskrävande och maktpåliggande dessa uppdrag inom akademien idag anses vara är det missvisande att inte värdera dem och låta dem bli en del i den samlande bedömningen av den humanistiska och samhällsvetenskapliga arbetsvardagen.

Oavsett vad vi idag anser om den tid och den kraft som enskilda forskare lägger på att ansöka om medel från forskningsråd bygger detta system på att akademiker under en begränsad tid ställer sina kunskaper till förfogande i det omfattande bedömningssystem som utgör grunden för forskningsrådets medelstillelning. Dessa insatser är både tids- och arbetskrävande men genererar också på sikt kunskaper som kan komma det dagliga arbetet med att utveckla forskningsmiljöer till del. I takt med den ökade internationaliseringen av de humanistiska forskningsmiljöerna har också antalet *peer-review*-insatser ökat markant. Även dessa uppgifter – såväl gällande tidskrifter och konferensvolymmer som projektansökningar – ingår i den kollegialt grundade kvalitetsbedömningen av forskningen. Till dessa uppgifter ska också fogas tjänsteställningsärenden liksom befordringsärenden som fordrar kollegial solidaritet. I forskningsvardagen är dessa arbetsinsatser utomordentligt viktiga för att upprätthålla det kollegiala bedömningssystemets höga kvalitet, och de utgör en betydande del av den totala arbetsinsatsen. Mot bakgrund av dessa förhållanden och med hänvisning till vikten av att upprätthålla förtroendet för detta system inom vetenskapssamhället är rekommendationen att dessa arbetsinsatser synliggörs och tas med i beskrivningar och bedömningar av ämnesområdets grundläggande villkor.